

**TURUN
YLIOPISTO**

Eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotojen lauseopillinen käyttö

Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen
pro gradu -tutkielma

Laatija(t):
Tapani Iivanainen

6.5.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Tutkinto-ohjelma, oppiaine: Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomalais-ugrilainen kiellentutkimus

Tekijä(t): Tapani Iivanainen

Otsikko: Eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotojen lauseopillinen käyttö

Ohjaaja(t): Professori Jussi Ylikoski

Sivumäärä: 73 sivua

Päivämäärä: 6.5.2025

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani eteläsaamen kielen possessiivi- ja suhdemuotoja. Molemmat ovat marginaalisia muotokategorioita, joista ensin mainitussa on kyse possessiivisuffiksin, jälkimmäisessä komparaation tunnuksen liittymisestä substantiiviin. Jaetusta suffiksiaineksesta ja etymologisista yhteyksistä huolimatta adjektiivien komparaatiomuotoja ja substantiivien suhdemuotoja on nykykielessä pidettävä semanttisesti hyvin erilaisina kategorioina.

Joissain eteläsaamen kieliopissa ja sanakirjoissa suhdemuodot on luokiteltu possessiivimuodoiksi ja hahmotettu etupäässä kolmannen persoonan omistajuutta kuvaaviksi. Näkemys on kuitenkin myös kyseenalaistettu. Huomionarvoista on, että sekä possessiivi- että suhdemuotoja tavataan lähinnä perhettä ja sukua kuvaavassa sanastossa.

Tutkielmassani tarkastelen possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymistä eteläsaamenkielisissä teksteissä. Teoriaosiossa tutkin possessiivisuffiksien asemaa uralilaisissa kielissä ja niiden marginalisoitumista kielikunnan läntisissä haaroissa. Haen vertailukohtia eteläsaamen possessiivisuffiksien nykyiselle asemalle etenkin vepsästä, minkä lisäksi pohdin possessiivisuffiksien monipuolisia tehtäviä itäisemmissä sukukielissä. Selvitän myös, miten suhdemuodot liittyvät omistamisen, vertailun ja määräisyyden ilmaisemiseen.

Korpushakujen avulla kartoitan sekä possessiivi- että suhdemuotojen esiintymistä kirjoitetussa eteläsaamassa. Tämän jälkeen tarkastelen muotojen esiintymistä yksittäisissä teksteissä. Lopuksi pohdin, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja muotojen käytössä voidaan havaita.

Possessiivimuodot osoittautuvat aineistossa hyvin harvinaisiksi. Suhdemuodot taas vaikuttavat usein toimivan kolmannen persoonan possessiivimuotojen kaltaisissa tehtävissä. Muotojen käyttö tuntuu siis vertautuvan esimerkiksi suomen kolmannen persoonan possessiivisuffiksin käyttöön. Samankaltaisuus voi kuitenkin olla osittain näennäistä.

Suhdemuotojen tarkkojen käyttötapojen ja merkityssisältöjen selvittäminen osoittautuu hankalaksi. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että muodot esiintyvät korostavassa funktiossa, joka on osittain päällekkäinen possessiivisuffiksien tehtävän kanssa. Vaikka possessiivimuodot ovat selvästi enemmän persoonaan kytkeytyneitä kuin persoonattomiksi katsottavat suhdemuodot, molempia voidaan käyttää ilmaisemaan referenttien välisiä suhteita. On mahdollista, että suhdemuodot ja analyttiset omistusrakenteet muodostavat yhdessä keinovalikoiman, joka tekee varsinaisista possessiivimuodoista tarpeettomia.

Avainsanat: eteläsaame, possessiivisuffiksit, omistusliitteet, komparaatio, määräisyys, suhdemuodot, kontrastiivisuus

Sisällysluettelo

Käytetyt lyhenteet	5
1 Johdanto	7
1.1 Possessiivi- ja suhdemuodot tiivistetysti	7
1.2 Tutkielman rakenne	9
2 Taustaa	11
2.1 Possessiivimuodot	11
2.1.1 Uralilaiset possessiivisuffixit	11
2.1.2 Uralilaisten possessiivisuffiksien ei-possessiiviset käyttötarkoitukset	18
2.2 Suhdemuodot	21
2.2.1 Suhdemuodot possessiivisuuden ilmaisimina	25
2.2.2 Suhdemuodot ja komparaatio	29
2.2.3 Suhdemuodot ja määräisyys	34
2.2.4 Jotain muuta, mitä?	35
2.3 Taivutuspäätteitä vai kiteytyneitä muotoja?	37
3 Aineisto ja metodit	39
3.1 Korpus ja hakuohjelma	40
3.2 Muu aineisto	42
4 Analyysi	44
4.1 Korpushakujen tulokset	44
4.1.1 Uskonnolliset tekstit	45
4.1.2 Sanomalehtitekstit	45
4.1.3 Kaunokirjalliset tekstit	46
4.1.4 Ei-kaunokirjalliset tekstit	48
4.1.5 Hallinnolliset tekstit	48
4.1.6 Tiedetekstit	48
4.1.7 Yhteenveto osumista	48
4.2 Esiintymät teksteissä	49
4.2.1 Possessiivimuodot	51
4.2.2 Suhdemuodot	55
4.3 Yhteenveto	60
5 Lopuksi	64

Lähteet	67
Aineistolähteet	67
Apuvälineet	67
Kirjallisuus	68

Käytetyt lyhenteet

1 = 1. persoona

2 = 2. persoona

3 = 3. persoona

ABL = ablatiivi

AKK = akkusatiivi

ALL = allatiivi

ATTR = attribuutti

DAT = datiivi

DEF = määräinen (definiittinen)

DEM = deminutiivi

DIR-LOK = direktiivi-lokatiivi

DPT = diskurssipartikkeli

DU = kaksikko (duaali)

ELA = elatiivi

ESS = essiivi

GEN = genetiivi

GEN-AKK = genetiivi-akkusatiivi

HABEO = omistamista ilmaiseva verbi

ILL = illatiivi

IMP = imperatiivi

INE = inessiivi

INF = infinitiivi

INK = inkoatiivinen

KMPV = komparatiivi

KNG = konnegatiivi

KOM = komitatiivi

KONV = konverbi

LOK = lokatiivi

MOD = moderatiivi

NEG = kielto (negaatio)

PART = partitiivi

PARTIS = partisiippi

PERF = perfekti

PRET = mennyt aika (preteriti)

REFL = refleksiivi

PL = monikko (pluraali)

PX = possessiivisuffiksi

SG = yksikkö (singulaari)

SUPL = superlatiivi

TRANSLOK = translokatiivi

Glossauksissa nominatiivia, nominien yksikkömuotoja, preesenssiä, indikatiivia ja saamen adjektiivien predikatiivimuotoja ei ole erikseen ilmoitettu.

1 Johdanto

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani kahta marginaalista eteläsaamessa esiintyvää muotokategoriaa, joita nimitän possessiivi- ja suhdemuodoiksi. Tarkoitukseni on ennen kaikkea selvittää näiden muotojen lauseopillista käyttöä niiden enimmäkseen yhteisessä esiintymisympäristössä. Toisin sanoen tarkastelen, millaisissa tilanteissa possessiivimuodot, eli muodot, jotka sisältävät possessiivisuffiksin, ovat mahdollisia ja millaisissa tapauksissa kielessä turvaudutaan niin sanottuihin suhdemuotoihin, jotka sisältävät adjektiivien komparaatiosta tutun suffiksaalisen aineksen.

Tutkimuskysymykseni olen hahmotellut seuraavanlaisiksi:

1. Mistä sanoista possessiivi- ja suhdemuotoja muodostetaan?
2. Millaisia tehtäviä muodoilla voidaan havaita ja miten nuo tehtävät eroavat toisistaan?

1.1 Possessiivi- ja suhdemuodot tiivistetysti

Possessiivisuffiksit ovat uralilaisissa kielissä varsin yleisiä. Joissain kielissä niitä käytetään runsaasti ja useissa niillä on havaittu varsin monipuolisia funktioita. Itämerensuomessa ja saamelaiskielissä possessiivisuffiksien käyttö on kuitenkin paljolti marginalisoitunut: usein niiden käyttö on rajattua tai vapaaehtoista, ja joistain kielistä ne ovat joitain jäänteitä lukuun ottamatta kadonneet kokonaan (Janda, Laakso, Metslang 2022; Laakso 2022, 245–246.)

Eteläsaamessa esiintyy possessiivisuffikseja, mutta niiden ei katsota olevan produktiivinen morfologinen kategoria (Bergsland 1985, Ylikoski 2018). Possessiivisuffiksit liittyvät lähinnä perhe- ja sukulaissanoihin (joita eteläsaamessa kuten muissakin saamelaiskielissä on varsin runsaasti, ks. esim. Bergsland 1942), ja niiden esiintymät voi nähdä kiteytyminä: voidaan siis sanoa, että joillain kielen sanoilla on erillisiä possessiivimuotoja. Tavallisimmin omistajuutta ilmaistaan analyttisellä rakenteella, jossa on genetiivimuotoinen omistaja ja nominatiivimuotoinen, suffiksiton omistettava. Sukulaissanojenkin yhteydessä tämä on tyyppisin tapa (Ylikoski 2018, Söder 2023). Alla oleva esimerkki havainnollistaa molempia rakenteita.

(1) <i>Baarneme,</i>	<i>mujhtieh</i>	<i>mov</i>	<i>baakojde,</i>
poika.PXSG1	muista.IMP.SG2	minä.GEN	sana.PL.AKK

vöörhkh *mov* *stillemidie* *dov* *vaajmose!*
 piilottaa.IMP.SG2 SG1.GEN viesti.PL.AKK SG2.GEN sydän.ILL

’Poikani, muista sanani, piilota viestini sydämeesi!’ (SIKOR 2021.¹)

Anaforisessa käytössä yleistä on refleksiivipronominin *jijtje* käyttö². Näissä tapauksissa refleksiivipronomini saa asianmukaisen possessiivisuffiksin:

(2) *Laara* *bööti* *jijtse* *hiejmese.*
 Laara tulla.PRET REFL.GEN.PXSG3 koti.ILL

’Laara tuli kotiinsa.’ (SIKOR 2021.)

Samanlaista kehitystä on dokumentoitu ainakin pohjoissaamassa, jossa possessiivisuffiksit on nähty väistyvänä kategoriana (Janda ja Antonsen 2016). Rakenne muistuttaa viron analyttistä järjestelmää, jossa käytetään omistajuutta ilmaisevaa *oma*-partikkelia, kun lauseen subjekti on sama kuin ilmaistava omistaja. Esimerkiksi: *Tõsta oma jalad üles, et ma pühkida saaks.* ’Nostapa jalkojasi, että saan lakaista.’ (Suomi–viro-suursanakirja 2003.)

Niin sanotut suhdemuodot (norjaksi *forholdsformer*, ks. Bergsland 1982/1994; Magga ja Magga 2012) ovat kiinnostava erikoisuus eteläsaamassa. Ne muodostetaan liittämällä substantiiviin adjektiivien komparatiivimuodoista tuttu suffiksi *-be/-åbpoe*. Lopputuloksena ei kuitenkaan ole komparatiivi (vrt. suomen *äidimpi*, ks. Ylikoski 2018, 45), vaan jonkinlaista lauseessa mainittujen henkilöiden välistä suhdetta ilmentävä muoto, jonka merkitystä ja luonnetta ei ole kieliopeissa kovin tarkasti kuvattu. Samanlaista käyttöä, joskin huomattavasti vähäisempää, on tavattu superlatiiveja muodostavalla suffiksilla *-mes/-ommes*. Vastaavia muotoja on dokumentoitu ainakin luulajan- ja piitimensaamesta, mutta näyttää siltä, että eteläsaamen ulkopuolella nämä muodot ovat äärimmäisen harvinaisia tai jopa täysin historiaan jääneitä. (Bergsland 1946, Ylikoski 2018)³

¹ Kaikkien tästä korpuksesta poimittujen esimerkkilauseiden käännökset ovat omiani.

² Alkujaan varjoa tai varjosielua tarkoittavan sanan kieliopillistumisesta ja kehityksestä refleksiivipronominiksi useissa uralilaisissa kielissä ks. Kok 2016.

³ Ylikoski löytää luulajansaamesta vain yhden esimerkin 1900-luvulta, Lars Matto Tuoljan vuonna 1987 julkaistusta romaanista *Tjaktjalasta*. Muodot nähtävästi puuttuvat myös useimmista sanakirjoista, ainoana poikkeuksena Korhosen sanakirja vuodelta 2007. Piitimensaamesta muotoja on tavattu ainakin Halászilta (1893, 263), esimerkiksi *vieljap*, joka ilmeisesti uudemmassa painoksessa on muokattu perusmuotoon *vällja* ’veli’. Kiinnostavaa kyllä, Kejonen (2024, 201) kääntää uudemman painoksen arvostelussaan muodon *vieljap* englanniksi ’the brother’. Näin hän siis tarkemmista selityksittä implikoi, että muodolla olisi määräinen funktio. (Kejonen 2024; Ylikoski 2018, 48.)

Tutkimukseni kannalta on huomionarvoista, että suhdemuotojen on katsottu täyttävän ainakin osaa tavallisesti possessiivimuodoille miellettyistä tehtävistä (Lagercrantz 1923; Bergsland 1946; Ylikoski 2018; Söder 2023). Joissain aiemmissa kuvauksissa (Lagercrantz 1923; Hasselbrink 1981–1985; Bergsland 1946) ne on jopa analysoitu possessiivimuodoiksi tai possessiivimuotojen kaltaisiksi, mikä näkyy nykyäänkin joissain korpusaineistojen annotoinneissa ja esimerkiksi Tromssan yliopiston Giellatekno-instituutin Nedtedigibaakoeh-verkkosanakirjassa (Antonsen ym. 2022). Tämän vuoksi on perusteltua tarkastella possessiivi- ja suhdemuotoja yhdessä ja tutkia, missä määrin niiden funktiot voidaan katsoa päällekkäisiksi.

Merkillepantavaa on sekin, että possessiivisuffikseilla esiintyy uralilaisissa kielissä muitakin kuin puhtaasti possessiivisia funktioita. Tällaisten piirteiden on katsottu jopa palautuvan kantauraliin (Budzisch 2017). Possessiivisuffiksit voivat omistuksen lisäksi ilmaista referenttien välisiä suhteita, esimerkiksi määräisyyttä. Koska tällaista käyttöä on pohdittu myös eteläsaamen suhdemuotojen yhteydessä (Ylikoski 2018), on erityisen kiinnostavaa tarkastella, millaisina suhdemuodot näyttäytyvät paitsi eteläsaamen myös laajemmin uralilaisten kielten possessiivisuffiksien rinnalla.

1.2 Tutkielman rakenne

Aluksi määrittelen keskeiset tutkielmassani käyttämäni käsitteet ja esittelen hieman sekä possessiivi- että suhdemuotojen asemaa eteläsaamessa. Samalla luon katsauksen possessiivisuffiksien asemaan uralilaisissa kielissä yleisesti ja esittelen joitakin ei-prototyyppejä funktioita, joita possessiivisuffikseilla on havaittu muissa uralilaisissa kielissä. Etsin myös possessiivisuffiksien supistuneelle käyttöalalle vastaavuuksia muualta kielikunnasta. Suhdemuodot esittelen melko perusteellisesti aiempiin kuvauksiin nojautuen, onhan kyseessä varsin heikosti tunnettu ilmiö, joka on kyllä huomioitu kieliopeissa, mutta jota on etenkin diakronisesti tarkasteltu niukasti ja jolle on ollut vaikeuksia löytää vastaavuuksia muista kielistä (Ylikoski 2018, 27–28). Tässä yhteydessä esittelen suhdemuotojen kytköksiä possessiivimuotojen lisäksi komparaatioon ja määräisyyteen.

Luvussa 3 esittelen aineistoni ja metodini. Aineistoni ja tutkimukseni jakautuvat kahteen osaan. Ensin etsin Tromssan yliopiston tarjoamasta SIKOR-korpuksesta mahdollisimman kattavasti sekä eteläsaamen possessiivi- että suhdemuodot. Samalla käyn läpi joitain tekijöitä, jotka mutkistavat kattavien korpushakujen tekemistä.

Luvussa 4 esittelen tutkimukseni tulokset. Tarkastelen eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotoja vertailemalla niiden lauseopillista käyttöä toisiinsa. Tutkin lähemmin Markuksen evankeliumin vuoden 2018 käännöstä sekä eräitä muita eteläsaamenkielisiä aineistoja. Tarkastelen teksteissä esiintyviä possessiivi- ja suhdemuotoja, esitän huomioita muotojen käytöstä ja tuossa käytössä havaittavista mahdollisista eroavaisuuksista. Pidän tutkimukseni kaksiosaisuutta perusteltuna: korpushaut antavat hyvän yleiskuvan possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymisestä eteläsaamenkielisisä teksteissä, mutta pelkästään niiden pohjalta tehtävä tutkimus näyttäytyy riittämättömänä, sillä tutkijalla ei korpushakuohjelman kautta ole suoraa pääsyä tulosten tarkasteluun niiden alkuperäisessä esiintymisympäristössä. Yksittäisten virkkeiden pohjalta on joskus vaikea saada riittävää kuvaa kontekstista ja ilmaisujen tarkasta merkitysisällöstä. Tämän vuoksi on tärkeää tarkastella myös kokonaisia tekstejä.

Tutkielmani lopuksi pohdin tulosten antamaa vaikutelmaa omistus- ja suhdemuotojen asemasta eteläsaamessa ja esitän, millä tavoin aihetta voisi tulevaisuudessa tutkia. Samalla reflektoin hiukan omaa työskentelyäni ja nostan esille tutkimukseni ongelmakohtia.

Suhdemuotoja on tutkinut aiemmin etenkin Ylikoski (2018), joka mainitsee artikkelissaan myös possessiivimuodot, mutta ei varsinaisesti vertaile näitä muotoja keskenään. Tämän tutkielman pyrkimyksenä on tarkastella, missä määrin muodot on ennen kaikkea niiden lauseopillisen käytön nojalla perusteltua yhdistää toisiinsa. Tuloksista voi päätellä, että possessiivimuodot ovat eteläsaamessa hyvin marginaalinen kategoria, joka on mahdollisesti käymässä tarpeettomaksi. Tähän kehitykseen ovat saattaneet analyyttisten omistusrakenteiden lisäksi vaikuttaa myös possessiivimaisiksi mielletyt suhdemuodot.

2 Taustaa

Käytän tässä tutkielmassa nimitystä possessiivimuodot viittaamaan possessiivisuffiksillisiin sanoihin ja nimitystä suhdemuodot viitatessani sanoihin, joihin on liittynyt suffiksi *-be/-åbpoe* tai *-mes/-ommes*. Nimitykset eivät ole vakiintuneita, mutta nähdäkseni sopivat hyvin kuvaamaan mainittuja ilmiöitä. Mahdollista olisi myös kirjoittaa yhtäältä omistusliitteistä (oikeammin omistuspääteistä) tai possessiivisuffikseista ja toisaalta komparatiivi- ja superlatiivisuffikseista tai suhdesuffikseista. Sanavartaloihin liittyneiden aineiden nimittäminen suffikseiksi ei eteläsaamessa tapahtuneen morfeemirajojen sumentumisen ja muotojen kiteytyneen luonteen takia ole kuitenkaan aivan ongelmatonta. Komparaatio taas olisi nimityksenä harhaanjohtava, koska suhdemuodoilla ei ole suoranaisesti vertailevaa funktiota eivätkä ne ole luonteeltaan missään määrin adjektiivisia, vaikka niihin liittyneet kielenaineokset ovatkin äänteellisesti identtisiä ja kielihistoriallisesti yhteisiä adjektiivien komparaatio- ja superlatiivitunnusten kanssa (Ylikoski 2018, 45–46).

2.1 Possessiivimuodot

2.1.1 Uralilaiset possessiivisuffiksit

Possessiivisuffiksit ovat uralilaisissa kielissä varsin yleinen kieliopillinen kategoria⁴. On arveltu, että possessiivisuffiksit olisivat kielikunnan alkuperäisin ja ensisijainen keino ilmaista omistajuutta ja että esimerkiksi monista nykyisistä kielistä tutut genetiivisubjektilliset rakenteet olisivat myöhempää perua (Budzisch 2017). Alkujaan possessiivisuffiksien (samoin kuin verbien persoonapäätteidenkin) nähdään kehittyneen muinaisista persoona-aineksista, mahdollisesti persoonapronominin suffiksaalistumisen kautta, jo kantauralia edeltävänä aikana (esim. Hakulinen 1979, 115). Toki possessiivisuffiksin ilmaisema suhde ei läheskään aina ole varsinainen omistussuhde. Eihän tytär omista isäänsä eikä sisko veljeään.

Kangasmaa-Minn (1986, 8) on todennut suomen possessiivisuffikseista kirjoittaessaan, että possessiivisuffiksi viittaa nominiin liittyessään ”johonkin toiseen nominiin tai käsitteeseen, joka on jonkinlaisessa suhteessa ensiksi mainittuun” ja että possessiivisuffiksi ei oikeastaan ilmaise omistusta vaan ”identifioi, minkä persoonan alaisuuteen omistettava kuuluu”. Käytän tässä tutkielmassa omistamisen ja possessiivisuuden käsitteitä, mutta nämä on ymmärrettävä lapeasti muutakin kuin konkreettista omistamista tarkoittavina (ks. myös Dryer 2013).

⁴ Possessiivisuffiksien yleisyydestä maailman kielissä ks. Dryer 2013.

Possessiivisuffikseja esiintyy uralilaisen kieliperheen kaikissa haaroissa, mutta niiden käytössä on huomattavia eroja kielten välillä. Suomessa possessiivisuffikseja esiintyy etupäässä attributiivisessa omistuksessa, mutta esimerkiksi mordvassa, marissa ja permiläiskielissä niitä tavataan laajalti myös predikatiivisessa omistuksessa (esim. Inaba 1998; Kangasmaa-Minn 1993).

(3) mokša

piňat' *kudæc*

koira.DEF.GEN koti.PXSG3

'koiralla on koti(nsa) ~ koiran koti' (Inaba 1998, 147.)⁵

(4) udmurtti

tiňad *knigaed*

SG2.GEN kirja.PXSG2

'sinun kirjasi ~ sinulla on kirja' (Inaba 1998, 147.)

Tällaisissa rakenteissa on myös mahdollista jättää persoonapronominin ilmaisema omistaja pois, sillä omistaja käy ilmi possessiivisuffiksista:

(5) ersä

uľi *mazi* *avakšost*

olla.SG3 kaunis kana.PXPL3

'heillä on kaunis kana' (Bartens 1999, 171.)

Unkarissa possessiivisuffiksi on ensisijainen omistajan ja omistettavan suhdetta ilmaiseva aines, sillä attributiivisessa omistuksessa omistaja esiintyy tavallisesti tunnusmerkittömässä nominatiivissa ja omistettava possessiivisuffiksillisenä:

⁵ Esimerkeissä on syytä huomioida lauseiden kaksitulkintaisuus. Mainituissa kielissä verbiä ei tässä yhteydessä vaadita, ja kielten genetiivi vastaa sekä suomen genetiiviä (attributiivinen omistaminen, 'koiran koti') että adessiivia (predikatiivinen omistaminen, 'koiralla on koti'). Mokšan esimerkkiä tarkastellessa on huomioitava sekin, että mikäli attributiivisen omistamisen (omistuslausekkeen) subjekti on ilmaistu substantiivilla, liittyy omistettavaan possessiivisuffiksi vain silloin, kun omistaja on "referenssiltään definiittinen, ilmaistu determinatiivisen tai possessiivisen taivutuksen genetiivi(-akkusatiivi)lla tai on propri" (Bartens 1999, 105). Annetussa esimerkissä omistaja (*koira*) on määräisessä genetiivissä.

(6) unkari

a lány boká-ja

DEF tyttö nilkka.PXSG3

'tytön nilkka'

Omistaja voi olla myös datiivissa (tai datiivigenetiivissä), jonka päätte on *-nak/-nek*. Datiivia tarvitaan silloin, kun omistajia ja omistettavia on useampi:

(7) *a húg-od kutyá-já-nak labdá-ja*

DEF pikkusisko.PXSG2 koira.PXSG3.DAT pallo.PXSG3

'pikkusiskosi koiran pallo'⁶

Etäsukukielten esimerkit havainnollistavat possessiivisuffiksien melko vankkaa asemaa useimmissa uralilaisissa kielissä. Kielikunnan läntisimmissä jäsenissä possessiivisuffiksien käytön voidaan kuitenkin havaita vähentyneen. Kun monissa itäisemmissä kielissä possessiivisuffiksit ovat pakollisia omistajuuden ilmaisimia ja ovat lisäksi saaneet runsaasti muitakin käyttötarkoituksia (Budzisch 2017; Leinonen 2006; Mayer 2023), ovat ne useissa saamelais- ja itämerensuomalaisissa kielissä muuttuneet marginaalisiksi. Joissain kielissä suffikseista on enää jälkiä muutamissa kiteytyneissä muodoissa (vatja), joistain ne ovat kansanrunoudessa ja sananlaskuissa havaittuja esiintymiä lukuun ottamatta hävinneet kokonaan (viro, liivi), ja joistain niiden katsotaan olevan häviämässä (pohjoissaame) (Janda ja Antonsen 2016). (Janda, Laakso, Metslang 2022; Laakso 2022, 245–246.)

Eteläsaame asettuu niiden kielten joukkoon, joissa possessiivisuffiksien marginalisoituminen on edennyt pitkälle. Vaikka possessiivisuffiksit eivät ole täysin kielestä hävinneet, niiden ei katsota olevan produktiivinen muotokategoria. Niiden esiintymisympäristö on siis hyvin rajattu. (Ylikoski 2018, 12; Magga ja Magga 2012, 49–50)

Possessiivimuotoja esiintyy yksikön kaikissa persoonissa ja kuudessa kahdeksasta sijamuodosta. Taivutus on kuitenkin vajavaista, esimerkiksi komitatiivissa esiintyy vain toinen persoona, kun taas kolmannen persoonan muotoja tavataan korkeintaan kolmessa sijassa. Monikko- ja duaalimuotoja ei ole.

⁶ Unkarinkieliset esimerkit ovat omiani. Huomionarvoista on, että persoonapronominilla ilmaistua subjektia ei ole tarpeen panna ilmi.

Taulukko 1: Sanan *tjïdtjïe* 'äiti' ja *vijve* 'vävy' possessiivimuodot (Magga ja Magga 2012, 49–50).

	SG1	SG2	SG3
NOM	<i>tjædtjeme</i> <i>vijveme</i>	<i>tjædtjedh</i> <i>vijvedh</i>	<i>tjïdtjese</i>
GEN	<i>tjædtjene</i>	<i>tjædtjedh</i> <i>vijvedh</i>	<i>tjïdtjese</i>
AKK	<i>tjædtjeme, tjædtjemem</i>	<i>tjædtjemdh</i>	<i>tjïdtjemse</i>
ILL	<i>tjædtjasanne</i>	<i>tjædtjasadth</i>	
ELA	<i>tjïdtjïestanne</i>	<i>tjïdtjïestadth</i>	
KOM		<i>tjædtjanadth</i>	

Taulukko 2: Sanan *tjïdtjïe* 'äiti' ja *vijve* 'vävy' possessiivimuodot (Antonsen ym. 2022).

	SG1	SG2	SG3
NOM	<i>tjædtjeme</i> <i>vijveme</i>	<i>tjædtjedh</i> <i>vijvedh</i>	<i>tjïdtjese</i>
GEN	<i>tjædtjene</i> <i>vijvene</i>	<i>vijvedh</i>	
AKK	<i>tjædtjeme, tjædtjemem</i> <i>vijveme, vijvemem</i>	<i>tjædtjemdh</i> <i>vijvemdh</i>	<i>tjïdtjemse</i> <i>vijvemse</i>
ILL	<i>tjædtjasanne</i> <i>vijvesanne</i>	<i>tjædtjasadth</i> <i>vijvesadth</i>	
ELA	<i>tjïdtjïestanne</i> <i>vijvestadth, vijvestanne</i>	<i>tjïdtjïestadth</i>	
KOM		<i>tjædtjanadth</i> <i>vijvenadth</i>	

Taulukoissa 1 ja 2 on muutamia kohtia, joihin haluan kiinnittää huomiota. Tromssan yliopiston Nedtedigibaakoeh-verkkosanakirjassa (Antonsen ym. 2022) kolmannen persoonan possessiivimuodolle annetaan vain nominatiivi- ja akkusatiivimuodot. Magga ja Magga (2012, 49–50) esittävät myös genetiivimuodon, joka kuitenkin on identtinen nominatiivin kanssa. Samaten toisen persoonan genetiivimuoto, joka on identtinen nominatiivimuodon kanssa, puuttuu verkkosanakirjasta. Ensimmäisen persoonan muodoissakin on synkretismiä, sillä *maaneme* voidaan tulkita sekä nominatiiviksi että akkusatiiviksi, mutta tältä osin lähteissä ei ole ristiriitaa.

Taulukoissa esitettyjen possessiivimuotojen määrä näyttää vaihtelevan sanasta riippuen: Magga ja Magga (2012, 49–50) eivät esimerkiksi anna sanoille *vijve* ja *daktere* lainkaan kolmannen persoonan possessiivimuotoja. Sanalle *vijve* esitetään itse asiassa vain kolme muotoa: ensimmäisen persoonan nominatiivin sekä toisen persoonan nominatiivin ja genetiivin (molemmat *vijvedh*). Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että muita muotoja ei olisi olemassa. Kielioppinsa esipuheessa Magga ja Magga (2012) toteavat, että kielioppi on koostettu saatavilla olleesta materiaalista. Kyseessä olevassa materiaalissa ei arvatunkaan ole esiintynyt sanasta *vijve* muita muotoja kuin yllä mainitut.

Todella erikoiselta tuntuu, että Nedtedigibaakoeh tulkitsee elatiivimuodon *tjdtjjestadth* toisen persoonan muodoksi, mutta väittää vastaavan *vijvestadth*-muodon edustavan ensimmäistä persoonaa yhdessä odotuksenmukaisen *vijvestanne*-muodon kanssa: toisen persoonan elatiivimuotoa sanakirja ei mainitse ollenkaan. Sama toistuu esimerkiksi sanan *maana* ’lapsi’ kohdalla. Tämä on houkuttelevaa tulkita yksinkertaisesti virheeksi. Joka tapauksessa mainitut ristiriidat ja aukot paradigmoissa kertonevat siitä, että possessiivimuodot ovat siinä määrin marginaalinen kategoria, että niiden kuvauksessakin voi havaita puutteita ja epä johdonmukaisuuksia.

Johdannossa mainitsin, että possessiivisuffikseja tavataan edelleen refleksiivipronominiin liittyneenä sellaisissa yhteyksissä, joissa subjekti on sama kuin omistaja. Esimerkit 8 ja 9 havainnollistavat tätä.

- (8) *Ohtsedidie* *dellie* *jijtjedh* *gærjide*.
 ottaa.IMP.PL sitten REFL.GEN.PXSG2 kirja.PL.AKK
 ’Ottakaapa sitten **kirjanne** esille.’ (Magga ja Magga 2012, 55.)

- (9) *Manne* *jijtjene (jijtjen)* *beetnegidie* *spåårim*.
 minä REFL.GEN.PXSG1 raha.PL.AKK säästää.PRET.SG1
 ’Minä säästin **rahani**.’ (Magga ja Magga 2012, 55.)

Refleksiivisen käytön ulkopuolella possessiivisuffiksit esiintyvät lähinnä perhe- ja sukulaissanojen yhteydessä (esimerkit 10 ja 11), eivätkä silloinkaan kovin usein. Omistajuuden ilmaisemisessa on tyypillistä käyttää genetiivimuotoista omistajaa ja nominatiivimuotoista, possessiivisuffiksitonta omistettavaa (esimerkit 12 ja 13). (Esim. Ylikoski 2018, Söder 2023.)

(10) *Aahtjeme gaajhkem munnjen beavneme.*

isä.PXSG1 kaikki.AKK SG1.ILL uskoutua.PERFPARTIS

'**Isäni** on uskoutunut minulle kaikesta.' (SIKOR 2021.)

(11) *Juktie ih mannem jaehkieh, edtjh gielehtadtje*

koska NEG.SG2 minä.AKK usko.KNG saada.IMP.SG2 mykkä

*sjidtedh gossege dan beajjan **måaredh***

tulla.INF kunnes se.ILL.ATTR päivä.ILL vaimo.PXSG2

dutnjien baerniem reakadahta.

SG2.ILL lapsi.AKK synnyttää.SG3

'Koska et usko minua, saat olla mykkä siihen päivään asti, kun **vaimosi** synnyttää sinulle lapsen.' (SIKOR 2021.)

(12) *Dah mov aehtjie gon tjidjtjeh.*

PL3 SG1.GEN isä ja äiti

'He ovat minun isäni ja äitini.' (SIKOR 2021.)

(13) *Jeesuse vaestede: "Vaedsieh gåatan, dov baernie*

Jeesus vastata.SG3 mennä.IMP.SG2 talo.ILL SG2.GEN poika

jeala!"

elää.SG3

'Jeesus vastaa: "Mene taloon, poikasi elää!"' (SIKOR 2021.)

Söder (2023, 282) huomauttaa, että possessiivisuffikseja tavataan myös sukulaissanaston ulkopuolella, mutta niiden käyttö on yhtä kaikki ilmeisen marginaalista.

Possessiivisuffiksien säilymiselle näinkin rajatussa sanaston osassa voi hakea syitä tutkimalla erilaisia omistamisen tasoja. Perhe- ja sukulaissuhteet on tavallisesti hahmotettu erottamattomaksi omistukseksi (inalienable possession): suhteesta ei pääse eroon samalla tavalla kuin vaikkapa tavarasta, jonka voi antaa pois tai myydä. Monissa kielissä käytetään erilaisia keinoja erottamattoman ja erotettavan (alienable) omistuksen ilmaisemiseen. Heinen (1997, 10) mukaan milloin kielessä erotellaan kieliopillisin keinoin erottamaton ja erotettava omistaminen, on ensin mainittu suljettu luokka ja jälkimmäinen taas avoin. (Heine 1997.)

Heine erottaa kuusi konseptuaalista domeenia, jotka tavallisesti luokitellaan erottamattoman omistuksen alle. Nämä ovat perhe- ja sukulaisroolien lisäksi ruumiinosat, suhteelliset tilanilmaukset (*yläosa, alaosa, sisus*), esineiden ja asioiden osat (*oksa, kahva*) sekä nominalisaatiot, joissa omistettava on verbaalinen nomini (*hänen laulamisensa, banaaneiden istuttaminen*). Näiden lisäksi kielissä voi olla vielä yksittäisiä erottamattomaksi katsottavia asioita, joista Heine mainitsee nimen, äänen, hajun, varjon, jalanjäljen, omaisuuden ja kodin. On selvää, että erottamattoman ja erotettavan omistamisen raja määrittyy eri kielissä eri tavoin ja riippuu paljolti kulttuurillisista konventioista. Näyttää kuitenkin siltä, että edellä mainituista luokista kaksi ensin mainittua, perhe- ja sukulaissuhteet sekä ruumiinosat, mielletään muita yleisimmin erottamattoman omistamisen piiriin kuuluviksi. (Heine 1997, 10–11)

Selkeän vertailukohdan eteläsaamen possessiivisuffiksien esiintymille tai pikemminkin kiteytyneille possessiivimuodoille tarjoaa vepsä, jossa possessiivisuffikseja yhä tavataan, mutta jossa niiden käyttö on niin ikään rajattua. Niitä ”esiintyy vain persoona- ja refleksiivipronominien, sukulaisuutta ja läheistä ihmissuhdetta ilmaisevien sanojen ja kivettyneinä pidettävien sanojen yhteydessä” (Grünthal 2015, 58). Grünthalin (2015) mukaan omistamista ilmaistaan vepsässäkin tavallisesti analyttisemmin, genetiivi- tai adessiivimuotoisen täydennyksen avulla. Itämerensuomalaisista ja etenkin vepsäläisistä ja lydiläisistä possessiivisuffikseista on kirjoittanut laajemmin Kok (2023).

Vertailussa eteläsaameen kiinnostavaa on tietenkin se, että juuri sukulaisuutta tai läheistä ihmissuhdetta ilmaisevat sanat ovat vepsässäkin tavallisimpia possessiivisuffiksien esiintymisympäristöjä. Kiinnostavaa on sekin, että myös possessiivisuffiksin liittyminen refleksiivipronomiiniin on vepsässä tavallista. Näin muodostuva rakenne muistuttaa paljon aiemmin mainittuja etelä- ja pohjoissaamen *jijtje*-pronominilla sekä viron *oma*-partikkelilla muodostettavia refleksiivisiä omistusrakenteita:

(14) Keskivepsä

<i>lambhad</i>	<i>tarbiž</i>	<i>löühä</i>	<i>soubata,</i>	<i>ičemoi</i>	<i>löühä</i>
lammas.PL	pitää.SG3	läävä.ILL	sulkea.INF	REFL.PXPL3	läävä.ILL

'Lampaat pitää sulkea läävään, **omaan lääväämme.**' (Kettunen 1943, 376.)⁷

(15) Keskivepsä

ičetoi nimt ed sangoi

itse.PXPL2 nimi.PART NEG.PL2 sanoa.KNG

'**Omaa nimeänne** ette sano.' (Kettunen 1943, 376.)

Vaikuttaa siltä, että eteläsaamessa ja vepsässä possessiivisuffiksien operointialueeksi on jäänyt erottamattoman omistajuuden ilmaiseminen, mutta silläkin alueella käyttö on supistunut lähinnä perhe- ja sukulaissanoihin. Söder (2023) tosin mainitsee sukulaissanaston ulkopuolisena esimerkkinä lauseen *Dahph njaalmemdh!* 'Sulje suusi!'. Tässä possessiivisuffiksin saa ruumiinosa, toisen prototyypin erottamattomaan omistamiseen luettavan kategorian edustaja. Possessiivisuffiksien esiintyminen refleksiivipronominien yhteydessä on maininnan arvoinen seikka ja sen vertailu pohjoissaamen, vepsän ja viron vastaaviin rakenteisiin kiinnostavaa, mutta koska se ei liity substantiivien possessiivitaivutukseen, sen lähempi tarkastelu jää tämän tutkielman ulkopuolelle.

2.1.2 Uralilaisten possessiivisuffiksien ei-possessiiviset käyttötarkoitukset

Possessiivisuffikseilla on useissa uralilaisissa kielissä havaittu muitakin kuin puhtaasti possessiivisiä käyttötarkoituksia. A.I. Kuznecova (2004) on esittänyt omistamisen olevan possessiivisuffiksien peruskategoria: omistamisen rinnalle taas kumuloituu muita funktioita, ainakin deiktisiä, determinatiivisia ja intensiivisiä. Leinonen (2006, 93) esittää asian yksinkertaistaen niin, että ”kun oliota ei voi omistaa, suffiksi muuttuu demonstratiiviseksi partikkeliksi”.

Eräs yleinen possessiivisuffiksien funktio on määräisyyden ilmaiseminen.

Possessiivisuffiksien definiittisyyttä onkin pohdittu alan tutkimuksessa runsaasti. Muun muassa Leinonen (2006) ja Budzisch (2017) ovat tarkastelleet asiaa, ensiksi mainittu komin, jälkimmäinen selkupin possessiivisuffiksien kannalta. Molemmat tuovat esille Hawkinsin (1978) esittämän jaottelun määräisen artikkelin funktioista. Hawkinsin mukaan määräinen

⁷ Kaikki vepsän esimerkit ovat peräisin Kettusen (1943) *Vepsän murteiden lauseopillisesta tutkimuksesta* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 86), joita Grünthal (2015) on hyödyntänyt Vepsän kieliopissa.

artikkeli voi esiintyä neljässä erilaisessa käyttötarkoituksessa. Leinonen (2006, 93) on esittänyt käyttötarkoitukset suomeksi seuraavanlaisesti:

1. suora anaforinen käyttö
2. assosiatiivinen anaforinen käyttö
3. välitön tilannekäyttö
4. laajemman tilanteen käyttö.

Leinonen (2006, 97) erittelee komin morfologian kuvausta *Önija komi kyv morfologija* lainaten, että komin possessiivisuffiksien demonstratiivisissa tehtävissä erottuvat

- a) luonnonilmiöt (*Šondiys (SG3) zirdalö jara* 'Aurinko säteilee kirkkaasti')
- b) ajan ilmaukset (*Tulysys (SG3) tavo vož* 'Kevät on tänä vuonna varhainen')
- c) tähdentävä funktio (*A nomjys, nomjys (SG3) seni!* 'Ja siellä on hyttysiä, hyttysiä!').

Leinonen (2006, 97) jatkaa, että yksikön 1. persoonan hellittelevän merkityksen jälkeen mainitaan 2. persoonan yleistävä käyttö, jossa "ei tunnu sen enempää omistus- kuin demonstratiivimerkityksiäkään". Demonstratiivis-tähdentävässä funktiossa todetaan tavattavan sekä 3. että 2. persoonan suffikseja, mutta jälkimmäisen luonnehditaan tuovan tunnettuuden tai läheisyyden merkityksen.

Artikkelissaan Leinonen käy läpi seikkaperäisesti komin possessiivisuffiksien esiintymiä ja funktioita, joita ei tässä liene tarpeen kokonaisuudessaan referoida. Leinonen (2006, 111) esittää lopuksi, että komin possessiivisuffiksi on "paitsi omistusta, myös identifioitavuutta, konkreettisuutta, tunnettuutta ja otollisissa referentiaalisissa tilanteissa spesifisyyttä ja lisäksi emfaasia osoittava morfeemi, joka kuitenkin ei ole artikkeli sen paremmin kuin suomen *se-pronominikaan*". Hänen mukaansa referentiaaliset ja tekstuaaliset ehdot komin possessiivisuffiksin käytölle ovat pitkälti samat kuin indoeurooppalaisten kielten määräisen artikkelin käytölle, mutta komin possessiivisuffiksien käyttö näissä funktioissa ei ole pakollista. (Leinonen 2006, 111.)

Vepsässä, jossa possessiivisuffiksit esiintyvät eteläsaamen tapaan hyvin rajatusti, tavataan possessiivisuffiksien kiinnittymistä persoonapronominiin. Tällaisessa tapauksessa omistusliite ei millään tavalla ilmennä omistajaa, vaan "toistaa persoonapronominin osoittaman

henkilöreferenssin” (Grünthal 2015, 109). Samanlaista käyttöä esiintyy kaikissa persoonissa; eri persoonien välillä ei siis ole eroa. Monikon kolmannen persoonan persoonapronominin ja suffiksin välillä saattaa vallita inkongruenssi ainakin yksittäistapauksissa. (Grünthal 2015, 109.)

(16) Etelävepsä

oi mindaan' raukaštataan'
 voi SG1.PART.PXSG1 raukka.PART
 'Voi **minua** raukkaa!' (Kettunen 1943, 373.)

(17) Pohjoisvepsä

ven'aks voib pajeid pajatada täuden, a
 venäjä.TRA voida.SG2 laulu.PL.PART laulaa.INF toden.teolla mutta
teiletei lüdikš pidab
 PL2.ALL.PXSG3 vepsä.TRA pitää.SG3
 'Venäjäksi voi laulaa lauluja toden teolla, mutta **teille** pitää laulaa vepsäksi.' (Kettunen 1943, 253.)

Possessiivisuffiksien kiinnittymistä persoonapronomineihin tavataan lisäksi ainakin marissa, jossa pronomini ja siihen liittynyt possessiivisuffiksi voivat hyvin ilmaista näennäisesti eri persoonaa. Näennäisesti siksi, että possessiivisuffiksin funktiona ei tässä ole toimia omistamisen ja siihen liittyvän persoonareferenssin merkitsijänä sen enempää kuin mainituissa muidenkaan kielten esimerkeissä. Marissa possessiivisuffiksin funktiot vaikuttavatkin varsin laajoilta siinä missä komissakin: sillä on omistajuuden ilmaisemisen lisäksi muun muassa determinatiivisia, emfaattisia ja vokatiivisia tehtäviä. (Meyer 2023.)

Tuntuu houkuttelevalta ja perustellultakin ajatella, että kielissä, joissa possessiivisuffiksit ovat edelleen produktiivisia ja suurifrekvenssisiä, kehittyy niille herkästi muitakin funktioita kuin omistajuuden ilmaisu. Toisaalta possessiivisuffiksien alkuperäisen tehtävän hälventyminen voi johtaa niiden uudelleentulkintaan. Antonsen ja Janda (2016) esittävät, että pohjoissaamen käyttöalaltaan supistuvat ja merkitykseltään hälvenevät possessiivisuffiksit saattaisivat olla kehittymässä vokatiivin tunnuksiksi. Esimerkit vepsästä osoittavat myös, että possessiivisuffiksilla voi olla muitakin kuin niiden alkuperäiseen ja prototyypiseen funktioon liittyviä tehtäviä sellaisessakin kielessä, jossa ne ovat siirtyneet morfologisten kategorioiden marginaaliin.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan suhdemuodoiksi nimettyjä sanamuotoja. Niiden esiintymisympäristöä ja funktioita esitellessäni palaan vielä myös possessiivisuffiksien ja -muotojen pariin.

2.2 Suhdemuodot

Ylikoski (2018) on kuvannut perusteellisesti suhdemuotoja artikkelissaan ”The so-called relation forms of nouns in South Saami: A byproduct or remnant of Uralic *-mpV?”. Tätä aiemmin suhdemuodot on kyllä mainittu eteläsaamen kieliopin kuvauksissa, mutta niitä ei ole järin kattavasti esitelty. Muotojen nimitys juontuu norjankielisestä termistä *forholdsformer* (Bergsland 1982/1994), jonka Ylikoski (2018) on kääntänyt englanniksi muotoon *relation forms*. Magga ja Magga (2012) käyttävät nimitystä *forholdsendinger* ’suhdesuffiksit’, Vakiintunutta suomennosta ei ole, mutta käytän tässä tutkielmassa nimitystä *suhdemuodot*.

Suhdemuodot muodostetaan liittämällä yleensä perhe- tai sukulaissanaan adjektiivien komparatiivimuotojen tunnuksen kanssa identtinen suffiksi *-be* tai kolmitavuisten sanojen tapauksessa *-åbpoe*. Vastaavasti sanoihin voidaan liittää superlatiivin tunnuksen kanssa identtinen suffiksi *-mes* (kolmitavuisten sanojen kanssa *-ommes*), joskin tällaiset muodosteet vaikuttavat olevan huomattavasti harvinaisempia ja puuttuvan joistain murteista kokonaan (Ylikoski 2018).

Ensimmäinen suhdemuodot maininnut tutkija näyttää olevan Lagercrantz (1923, 91–92), joka luonnehtii possessiivimuotoa *tjidtje-se* (äiti-PXSG3) merkitykseltään refleksiiviseksi ja vertailee sitä ”possessiivisuffikseihin” *-be/-åbpoe* ja *-mes/-ommes*. Ylikoski (2018) näkee Lagercrantzin näin ainakin implisiittisesti esittävän jälkimmäiset possessiivisuffiksilliset rakenteet (eli suhdemuodot) ei-refleksiivisiksi.

Uudemmissa kieliopissa (Bergsland 1982/1994, Magga ja Magga 2012) esitetään, että morfeemia, joka on muodollisesti identtinen komparatiivin tunnuksen kanssa, käytetään viittaamaan kahteen erilliseen kohteeseen, jotka jollain tavalla kuuluvat yhteen, ja että vastaavasti superlatiivin tunnuksen kanssa identtistä morfeemia voidaan käyttää silloin, kun kohteita on enemmän kuin kaksi. Samalla kannalla oleva Söder (2023) toteaa, että muodot ovat usein tulkittavissa kolmannen persoonan possessiivisuutta esittäviksi, mutta eivät aina. Bergslandin (1982/1994) ja Maggan ja Maggan (2012) kuvaukset suhdemuodoista ovat esimerkkejä myöten liki identtisiä, mutta kuten Ylikoskikin (2018) huomauttaa, Bergsland

luokittelee suhdemuodot johdoksiksi, kun taas Magga ja Magga pitävät niitä possessiivimuotojen tapaan taivutusmuotoina.

Morfologisesti suhdemuodot ovat melko selkeitä, vaikka tavallisesti adjektiivien komparaatioissa käytettävien suffiksien liittyminen substantiiveihin, vieläpä varsin rajattuun joukkoon, voi tuntuakin erikoiselta. Semanttisesti muodot näyttäytyvät kuitenkin varsin arvoituksellisina.

Bergslandin (1982/1994), Maggan ja Maggan (2012) ja Söderin (2023) mukaan *-be/-åbpoe-* tunnuksellisten suhdemuotojen käyttö tulisi kyseeseen silloin, kun halutaan ilmaista kahden referentin välistä suhdetta, esimerkiksi tyttären ja tämän äidin. Vastaavasti *-mes/-ommes* olisi käytössä silloin, kun olisi tarve ilmaista esimerkiksi äidin suhdetta tämän useisiin tyttäriin. Bergsland esittää seuraavat esimerkit, jotka Magga ja Magga (2012) ja Ylikoski (2018) toistavat⁸:

- (18) *Daktaråbpoe darjoeji guktie **tjidtjebe** jeehti.*
 tytär.*åbpoe* tehdä.PRET.SG3 kuten äiti.*be* sanoa.PRET.SG3

'Tytär teki kuten **(hänen) äitinsä** sanoi.' (Bergsland 1982, 107; 1994, 110; Magga ja Magga 2012, 50.)

- (19) *Dellie **tjidtjebasse** jeehti.*
 sitten äiti.*be*.ILL sanoa.PRET.SG3

'Sitten hän sanoi **äidille** (joko omalleen tai jonkun toisen puheena olevan äidille).' (Bergsland 1982, 107; 1994, 110; Magga ja Magga 2012, 50.)

- (20) *Idtjin maanah seahkerh govledh maam*
 NEG.PRET.PL3 lapsi.PL välittää.KNG kuunnella.INF mikä.AKK
tjidtjemes jeehti.
 äiti.*mes* sanoa.PRET.SG3

'Lapset eivät välittäneet kuunnella, mitä heidän äitinsä sanoi.' (Bergsland 1982: 108; 1994: 110; Magga ja Magga 2012: 50.)

Kuten käänöksistä käy ilmi, tuntuu luontevalta suomentaa lauseet kolmannen persoonan possessiivisuffiksia hyödyntäen. Riippuen siitä, puhutaanko subjektin omasta vai jonkun

⁸ Suomennokset ovat omiani. Bergsland on kääntänyt esimerkit norjaksi ja Ylikoski esittänyt ne glossauksineen englanniksi.

toisen äidistä, esimerkin 19 *tjijtjebasse* voisi kääntyä joko *äidilleen* tai *x:n äidille*, jossa *x* = joku toinen, jota voitaisiin ilmaista esimerkiksi pronomiinilla *tämä*. Molemmissa on yhtä lailla kyse ihmisestä, joka on jonkun äiti. Suomessa muoto **tämän äidillensä* ei ole mahdollinen, mutta laajemmassa uralilaisessa kontekstissa rakenne ei vaikuta mitenkään kummalliselta (vrt. aiemmissa esimerkeissä tavatut unkarin *a lány bokája* 'tytön nilkka' ja mokšan *piñət' kudəc* 'koiran koti').

Ylikoski (2018, 20–21) esittänyt kaikkiaan 38 erilaista substantiiviva, johon suhdemuodon merkitsijä *-be/-əbpoe* voi liittyä. Sanat ovat voittopuolisesti erilaisia perheenjäseniä tai sukulaisia tarkoittavia, mutta joukossa on muutama mielenkiintoinen poikkeus: *plaerie* 'lehti' : *plarebe*, *treavka* 'suksi' : *treavkebe* ja *naehkie* 'iho, nahka' : *naehkebe*. Selkeästi ihmisviitteisiä, mutta sukulaissanaston ulkopuolelle jääviä ovat ainakin *kraanna* 'naapuri' : *kraannebe*, *triengke* 'renki' : *triengkebe*, ja *voelpe* 'ystävä' : *voelpebe*. Kiinnostava on myös emää tai emoa tarkoittava *ietnie* : *ietnebe*, jota siis tavallisesti käytetään muista eläimistä, ei ihmisistä puhuttaessa.

On syytä tarkastella lähemmin Ylikosken antamia esimerkkejä suhdemuodoista, jotka on muodostettu elottomia asioita kuvaavista sanoista. Lehteä ja suksea tarkoittavat sanat ovat peräisin vanhasta puhutusta kielestä, joten niitä voinee pitää autenttisina esimerkkeinä. Sen sijaan nahkaa tarkoittava sana esiintyy pohjoissaamenkielisestä tekstistä tehdyssä käännöksessä; alkuperäisessä versiossa sana (*náhkis*) sisältää yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksin. Ylikoski esittää, että kaikki kolme sanaa kuuluvat selvästi erottamattoman omistuksen piiriin. Vaikka alkuun tuntuu siltä, että suksi on ehdottomasti väliaikaiseen, erotettavaan omistukseen kuuluva asia, Ylikosken (2018, 39) mukaan poronhoitajan sukset ovat tärkeänä välineenä hyvinkin erityisessä asemassa eteläsaamen kielessä. Ne hahmottuvat yhtä lailla erottamattomina omistettavina kuin kasvin lehdet tai eläimen nahka. Suksia tarkoittava sana voi esimerkiksi saada johtimen, jota tavallisesti tavataan lähinnä sukulaissanonjen yhteydessä:

- (21) *Die vöölki* *vihth dihte saemien* *baernie*
niin lähteä.PRET.SG3 taas DEF saamelainen.ATTR poika
jijjtse *hiejmen* *gåajkoe* *å* *skáakese* *vöölki*,
REFL.GEN.SG2 koti.GEN luokse ja metsä.ILL lähteä.PRET.SG3

treavkasassah tjoehpi å guksesem.

suksi.aines.PL leikata.PRET.SG3 ja kuksa.aines.AKK

’Sitten nuori saamelaismies palasi kotiin, ja hän meni metsään ja hankki materiaalin suksiin ja kuksaan.’ (Halász 1887: 164.)

Näin ollen suhdemuodot hahmottuvat Ylikosken mukaan kategoriana, joka ei rajoitu yksinomaan sukulaissanujen tai ihmistarkoitteisten tai edes elollisten sanojen piiriin. Niiden käyttöä voi erottamattoman ja erotettavan omistamisen lisäksi mieltä myös elollisuus- tai empatiahierarkian kautta. Etusijalla vaikuttavat olevan ihmisviitteiset sanat ja nimenomaan sukulaissanat. Kuitenkin suhdemuotoja voidaan muodostaa myös sellaisista (ainakin tavallisesti) ihmisviitteisistä sanoista kuin *kraanna* ’naapuri’. Edelleen on mahdollista laajentaa käyttöympäristöä muihin eläimiin ja lopulta myös elottomiin olioihin, joiden kuitenkin tulee ilmeisesti olla hyvin tiukasti omistajaansa sidoksissa.

Esimerkit ihmisiin viittaavien sanojen ulkopuolella ovat silti varsin harvinaisia. Ylikosken esittämät emoa, suksea, nahkaa ja lehteä tarkoittavat sanat muodostavat niin pienen otoksen, ettei niiden pohjalta sovi tehdä suuria johtopäätöksiä – Ylikoski (2018, 40) itsekin huomauttaa, että vastaavat sanat näyttävät loistavan poissaolollaan enimmäkseen nykykieltä sisältävässä SIKOR-korpuksessa. Tällaisten sanojen voidaan nähdä osoittavan, että muutkin kuin ihmisiin viittaavien sanojen suhdemuodot ovat kielessä mahdollisia, mutta tämän mahdollisuuden realisoituminen näyttää nykyisen tiedon valossa erittäin harvinaiselta.

Ylikosken (2018, 25) mukaan suhdemuotojen syntaktinen käyttö ei eroa tavallisten substantiivien, johdettujen tai johtamattomien, syntaktisesta käytöstä. Ylikosken tarkastelemissa teksteissä ei esiinny essiivissä ja inessiivissä taivutettuja suhdemuotoja, mutta kielen muut kuusi sijaa (nominatiivi, genetiivi, akkusatiivi, illatiivi, elatiivi ja komitatiivi) ovat edustettuina.⁹ Suhdemuodot voivat siis nominatiivisen subjektin lisäksi esiintyä akkusatiiviobjekteina ja nominatiiviobjekteina sekä useissa komplementaarisisissa ja adverbialisissa funktioissa. Samaten suhdemuodot voivat muiden substantiivien tapaan saada attribuuttisia adjektiiveja sekä artikkelimaisia demonstratiivipronomineja, joista jälkimmäiset

⁹ Ylikoski kuitenkin sisällyttää nämäkin taivutusmuodot esittelemäänsä taivutusparadigmaan, samaten esimerkiksi Nedtedigibaakoeh-verkkosanakirja (Antonsen ym. 2022) pitää niitä ainakin teoriassa mahdollisina. Ylikosken mukaan inessiivimuodot ovat käytännöllisistä syistä harvinaisia: inessiiviä ei käytetä omistusrakenteessa (vrt. suomen ollosijalla ilmaistava *minulla on koira*), vaan sen tilalla on genetiivi: *Laara-n lij bienje* ’Laaralla on koira’ (Magga ja Magga 2012, 212). Illatiivia ja elatiivia sen sijaan käytetään samanlaisissa habitiivisissa rakenteissa kuin suomessa allatiivia ja ablatiivia: *Daate åesie Læjse-se* ’Tämä annos on Liisalle’ ja *Dah Piere-ste bovtsem åestiejin* ’He ostivat poron Piereltä’ (Magga ja Magga, 213–215).

kongruoivat luvussa ja sijamuodossa (esim. *dihthe vijvebe* '(se) vävy', *dah vieljebh* '(ne) veljet'). Mahdollisia ovat myös possessiiviset genetiivit. Ainoa huomattava tapa, jolla suhdemuodot poikkeavat muista substantiiveista, vaikuttaa olevan se, että ne eivät voi yhdistyä possessiivisuffiksien kanssa.

Pintapuolisesti tarkasteltuna suhdemuotojen yhdistäminen possessiivimuotoihin ei herätä suurempia kysymyksiä. Molempia vaikutetaan käytettävän etupäässä ihmisten välisten suhteiden ilmaisemiseen. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Seuraavaksi pyrin valottamaan suhdemuotojen luonnetta tarkastelemalla niitä suhteessa possessiivisuuteen, komparaatioon ja määräisyyteen.

2.2.1 Suhdemuodot possessiivisuuden ilmaisimina

Suhdemuotojen ja possessiivimuotojen tarkastelua samassa yhteydessä puoltaa yhteisen esiintymisympäristön lisäksi se, että suhdemuodot on aiemmin analysoitu ja joissain yhteyksissä edelleen analysoidaan possessiivisuffiksillisiksi muodosteiksi. Kuten edellä nähtiin, suhdemuotojen kytkeminen nimenomaan possessiivisuuden ilmaisemiseen vaikuttaa ensivilkaisun perusteella varsin loogiselta. Alla olevien esimerkkilauseiden suhdemuodot tuntuu niin ikään houkuttelevalta kääntää suomen omistusliitteitä hyödyntäen:

(22) *Geir Dybwad jìh gámmebe hæhtjoem áestiejin mietsken.*

Geir Dybwad ja vaimo.be mökki.AKK ostaa.PRET.PL3 elokuu.GEN
dæjman.

viime.vuonna

'Geir Dybwad ja (hänen) **vaimonsa** ostivat mökin viime vuoden elokuussa.' (SIKOR 2021.)

(23) *Taarjeje øøvre æhtjeben lihke tjaanga.*

Taarjeje aivan isä.be.GEN luo mennä.SG3

Taarjeje menee tietysti **isänsä** luo. (SIKOR 2021.)

Ylikosken antaman selostuksen valossa tunnusten *-be/-åbpoe-* ja *-mes/-ommes* hahmottaminen possessiivisuffikseiksi näyttäytyy kuitenkin vähintään kyseenalaisena. Ylikoski ensinnäkin huomauttaa, että muiden saamelaiskielten tapaan eteläsaamessa possessiivisuffiksit yleisesti seuraavat sijapäätteitä: *tjædtje-dh* [äiti-NOM/GEN-PXSG2], *tjædtje-m-dh* [äiti-AKK-PXSG2] : *tjædtja-sa-dth* [äiti-ILL-PXSG2]. Suhdemuodoissa sijapäätteet taas

tulevat tunnuksen *-be/-åbpoe* jälkeen: *tjidtje-be-m* [äiti-*be*-AKK], *tjidtje-be-n* (äiti-*be*-ILL). Tämän lisäksi Ylikoski esittää sanoista *bööse* 'poika' ja *vielle* 'veli' muodostetut suhdemuodot *böösebadtje* ja *viellebadtje*, joissa on *-be*-tunnuksen lisäksi deminutiivinen johdinsuffiksi *-dtje*. Saamelaiskielten nominitaivutuksessa deminutiivisuffiksit eivät vaikuta ikinä asettuvan sanassa taivutuspäätteiden jälkeiseen asemaan, vaan aina niiden edelle.

Eriyisen merkittävää on se, että suhdemuodot näyttävät taipuvan identtisesti kantasanojensa kanssa niin yksikössä ja monikossa kuin kaikissa sijamuodoissakin. Ylikosken mukaan suhdemuodot rinnastuvatkin taivutusmuotojen sijasta johdettuihin substantiiveihin, joista esimerkkinä on annettu *jieleme* 'elämä'. (Ylikoski 2018, 18–23)

Ylikoskea mukailten on mahdollista esittää esimerkiksi kaksitavuisen sanan *maana* 'lapsi' suhdemuodolle *maanebe* ja kolmitavuisen sanan *daktere* 'tytär' suhdemuodolle *daktaråbpoe* täydelliset sijataivutusparadigmat (taulukot 3 ja 4)¹⁰.

Taulukko 3: sanan *maanebe* sijataivutus.

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
NOM	<i>maanebe</i>	<i>maanebh</i>
GEN	<i>maaneben</i>	<i>maanebi</i>
AKK	<i>maanebem</i>	<i>maanebidie</i>
ILL	<i>maanebasse</i>	<i>maanebidie</i>
INE	<i>maanebisnie</i>	<i>maanebinie</i>
ELA	<i>maanebistie</i>	<i>maanebijstie</i>
KOM	<i>maanebinie</i>	<i>maanebigujmie</i>
ESS ¹¹	<i>maanebinie</i>	

Taulukko 4: sanan *daktaråbpoe* sijataivutus.

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
NOM	<i>daktaråbpoe</i>	<i>daktaråbpoeh</i>
GEN	<i>daktaråbpoen</i>	<i>daktaråbpoej</i>

¹⁰ Verkkosanakirja Nedtedigibaakoeh (Antonsen ym. 2022) antaa sanan *maana* taivutusparadigmassa kaikki taulukossa mainitut yksikön muodot. Monikkomuotoja se sen sijaan ei tunnista. Samaten kaikki sanan *daktere* muodot puuttuvat sanakirjan antamasta taivutusparadigmasta (suffiksia *-åbpoe* ei pidetä osana possessiivitaivutusta, toisin kuin suffiksia *-be*). Nominatiivia ja genetiiviä lukuun ottamatta en myöskään ole löytänyt näitä muotoja eteläsaamenkielisistä aineistoista. Taulukossa näkyvät muodot on muodostettu kolmitavuisien adjektiivien komparatiivimuotojen mallin mukaan, ja niitä on ainakin toistaiseksi pidettävä teoreettisina.

¹¹ Saamelaiskielten essiivillä ei ole erillistä yksikkö- ja monikkomuotoa. Sama muoto voi siis tarpeen mukaan viitata sekä yhteen että useampaan asiaan.

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
AKK	<i>daktaråbpoem</i>	<i>daktaråbpojde</i>
ILL	<i>daktaråbpose</i>	<i>daktaråbpojde</i>
INE	<i>daktaråbposne</i>	<i>daktaråbpojne</i>
ELA	<i>daktaråbposte</i>	<i>daktaråbpojste</i>
KOM	<i>daktaråbpojne</i>	<i>daktaråbpoejujmie</i>
ESS	<i>daktaråbpojne</i>	

Toisaalta Söder (2023, 283) mainitsee, että ensimmäisen ja toisen persoonan possessiivimuodot ovat huomattavasti kolmatta persoonaa yleisempiä ja arvelee tämän johtuvan suhdemuotojen pääasiallisesta käytöstä kolmannen persoonan omistajan yhteydessä. Tromssan yliopiston Nedtedigibaakoeh-verkkosanakirja (Antonsen ym. 2022) ja eteläsaamen kielen analyysiohjelma (Giellatekno 2025) luokittelevatkin substantiiveihin liittyvän *-be-* suffiksin säännönmukaisesti yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksiksi.

Huomionarvoista tosin on, että Ylikosken esittämille kolmelle sanalle (*daktere* 'tytär, *eejtege* 'vanhempi' ja *vuanove* 'anoppi'), joiden suhdemuodoissa esiintyy kolmitavuisiin sanoihin liittyvä *-åbpoe*-tunnus, sanakirja ei anna lainkaan possessiivisuffiksillisia muotoja. Muodot *eejtegeåbpoe* ja *vuanavåbpoe* ovat sanakirjalle tuntemattomia, sanassa *daktaråbpoe* suffiksi *-åbpoe* on sen sijaan tulkittu resiprookkiseksi johtimeksi. Näin ollen sanakirja varsin epä johdonmukaisesti esittää *-be-*tunnukselliset suhdemuodot substantiivien taivutusmuotoina (kolmannen persoonan possessiivisuffiksin sisältävinä) ja *-åbpoe*-tunnukselliset, jos edes tunnistaa niitä, johdoksina.

Suhdemuotojen tulkinta kolmannen persoonan possessiivimuodoksi esiintyy myös kirjallisuudessa. Ylikoski mainitsee Anna Jacobsenin, eteläsaamelaisen kieliaktivistin, joka antaa eräässä kirjassaan norjankieliset selittävät käännökset sekä *-be/-åbpoe-* että *-mes/-ommes-*tunnuksellisille muodoille.

aehtjebe 'faren hans' ('hänen isänsä')

aehtjemes 'faren, til flere' ('isä.DEF, monille')

tjijtjebe 'moren hans' ('hänen äitinsä')

tjijtjemes 'moren, til flere ('äiti.DEF, monille') (Jacobsen 1993, 36.)

Jo aiemmin on tullut ilmi, että suhdemuodot vaikuttavat usein kääntyvän suomeksi kolmannen persoonan possessiivisuffikseilla. Lisäksi on mainittu Ylikosken (2018) esittämä

suhdemuoto *naehkebe*, jota pohjoissaamenkielisessä alkuperäisversiossa vastaa yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksin sisältämä sana *náhkis*. Esimerkit 24 ja 25 näyttävät molempien kielten muodot lausekontekstissaan.

- (24) *Naan aejkien alma dan gierhkien lihke guktie*
 jokin aika.GEN mies DEF.GEN ahma.GEN lähellä niin.että
guhkiessoehpenjinie jaksoes, mohte rovnigs, iktesth
 ase.KOM saavutettava mutta outo aina
*buektehte **naehkebem** voebnesjidh.*
 onnistua.SG3 nahka.be.AKK huolehtia.INF

’Joskus mies on niin lähellä ahmaa, että on mahdollista ampua sitä aseella, mutta kumma kyllä, se onnistuu aina pelastamaan nahkansa.’ (Vest 2005, 105.)

- (25) *Muhtimin almmái fidnegoahá geatkki juo*
 joskus mies saada.INK.SG2 ahma.GEN-AKK jo
báhčimuddui, muhto dego ipmašis dat goittot ovtto
 ampumisetäisyys.ILL mutta niin ihme.LOK se kuitenkin aina
*seastá *náhkis*.*
 säästää.SG3 nahka.GEN-AKK.SG3

’Joskus mies saa ahman jo ampumisetäisyydelle, mutta kuin ihmeen kaupalla se onnistuu aina pelastamaan nahkansa.’ (Vest 1988, 85.)

Tästä huolimatta suhdemuotojen samastaminen possessiivimuotoihin on ongelmallista jo edellä mainittujen morfologisten seikkojen vuoksi. Suhdemuotojen tulkitseminen nimenomaisesti kolmannen persoonan possessiivimuotojen vastineiksi taas näyttäytyy kyseenalaisena siksi, että suhdemuodot eivät esiinny yksinomaan kolmannen persoonan yhteydessä. Ylikoski (2018, 33) antaa tästäkin useamman esimerkin, joista toistan tässä kaksi (26 ja 27).

- (26) *Vaedtsieh amma **viellebem** veedtjh.*
 kävele.IMP.SG2 DPT veli.be.AKK hae.IMP.SG2

’Hae veljesi.’ (SIKOR 2021.)

(27) Geellebe	ij	saemesth,	juktie	mijjieh
aviomies.be	NEG.SG3	puhua.saamea.KNG	joten	PL1
<i>sinsitnine</i>	<i>daaroestieh</i> [sic].			
toisille-.KOM	puhua.norjaa.PL3			

'Mieheni ei puhu saamea, joten puhumme toisillemme norjaa.' (SIKOR 2021.)

Esimerkissä 19 viitataan selvästi puhuteltavana ihmisenä olevan veljeen, esimerkissä 20 puhujan aviomieheen. Tulkinta kolmannen persoonan possessiivimuodoksi ei vaikuta millään lailla mahdolliselta.

Vaikka suhdemuodot ja possessiivimuodot pitäisikin selkeästi erillään, on varmasti mahdollista, että niiden yhteisellä käyttöympäristöllä on vaikutusta muotojen esiintymisfrekvenssiin. Sikäli on syytä pitää mielessä Söderin (2023) havainto siitä, että ensimmäisen ja toisen persoonan possessiivimuodot ovat kolmannen persoonan possessiivimuotoja yleisempiä. Ylikosken (2018) antamien esimerkkien valossa tuntuu kuitenkin uskaliaalta todeta, että possessiivimuodoiksi tulkitut suhdemuodot olisivat korvanneet kolmannen persoonan (ja pienemmissä määrin muidenkin persoonien) possessiivimuodot. On mahdollista, että suhdemuodot vain näyttäytyvät possessiivimuotomaisina ja että niiden alkuperäinen funktio on toisenlainen. Seuraavaksi tarkastelen suhdemuotojen suhdetta niiden etymologisiin sukulaisiin, adjektiivien komparatiivi- ja superlatiivimuotoihin.

2.2.2 Suhdemuodot ja komparaatio

Korostettakoon tässä yhteydessä, että suhdemuodoissa tavattavat suffiksit *-be/åbpoe* ja *-mes/-ommes* ovat kiistatta yhteistä alkuperää homonymisten komparatiivin ja superlatiivin tunnusten kanssa (Ylikoski 2018, 46). Näistä *-be/åbpoe* on etymologisesti yhdistetty sekä itämerensuomen komparatiivisuffiksiin *-mpi* (suom *hieno, hienompi*) että unkarin vastaavaan suffiksiin *-bb* (*farádt* 'väsynyt', *farádtabb* 'väsyneempi'), minkä lisäksi vastineita on esitetty myös tundranenetsistä, jossa suffiksin funktio tosin ei ole komparatiivinen, vaan moderatiivinen (*səwa* 'hyvä', *səwa-mpoy*^o 'melko hyvä') (Ylikoski 2018, 49). Superlatiivinen *-mes/-ommes*-tunnus palautuu kantasaameen ja vastaa esimerkiksi pohjoissaamen superlatiivin tunnusta *-mus*, mutta sen tarkemmasta alkuperästä ei olla yksimielisiä (Ylikoski 2018, 52; Korhonen 1981, 248; Sammallahti 1998, 91).

Homonymia kantaa suurimmaksi osaksi myös taivutukseen, sillä adjektiivien komparatiivimuodot (taulukot 4 ja 5) ja *-be/-åbpoe*-tunnukselliset suhdemuodot (taulukot 2 ja 3) myös taipuvat tismalleen samalla tavalla.

Taulukko 5: sanan *tjaebpies* 'kaunis' komparatiivimuodon *tjaebpebe* sijataivutus (Antonsen ym. 2022).

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
NOM	<i>tjaebpebe</i>	<i>tjaebpebh</i>
GEN	<i>tjaebpeben</i>	<i>tjaebpebi</i>
AKK	<i>tjaebpebem</i>	<i>tjaebpiebidie</i>
ILL	<i>tjaebpiebasse</i>	<i>tjaebpiebinie</i>
INE	<i>tjaebpiebisnie</i>	<i>tjaebpiebinie</i>
ELA	<i>tjaebpiebistie</i>	<i>tjaebpiebijstie</i>
KOM	<i>tjaebpiebinie</i>	<i>tjaebpebigujmie</i>
ESS	<i>tjaebpiebinie</i>	

Taulukko 6: sanan *båeries* 'vanha' komparatiivimuodon *båarasåbpoe* sijataivutus (Antonsen ym. 2022).

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
NOM	<i>båarasåbpoe</i>	<i>båarasåbpoeh</i>
GEN	<i>båarasåbpoen</i>	<i>båarasåbpoej</i>
AKK	<i>båarasåbpoem</i>	<i>båarasåbpojde</i>
ILL	<i>båarasåbpese</i>	<i>båarasåbpojne</i>
INE	<i>båarasåbposne</i>	<i>båarasåbpojne</i>
ELA	<i>båarasåbposte</i>	<i>båarasåbpojste</i>
KOM	<i>båarasåbpojne</i>	<i>båarasåbpoejgujmie</i>
ESS	<i>båarasåbpojne</i>	

Superlatiivien ja *-mes/-ommes*-tunnuksellisten suhdemuotojen taivutuksessa Ylikoski (2018, 24–25) havaitsee eroavaisuuksia, mutta huomauttaa samalla, että toisissa yhteyksissä taivutus on niidenkin kohdalla identtistä.

Taulukko 7: sanan *tjaebpies* 'kaunis' superlatiivimuodon *tjaebpemes* sijataivutus (Antonsen ym. 2022).

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
NOM	<i>tjaebpemes</i>	<i>tjaebpiemassh</i>
GEN	<i>tjaebpemassen</i>	<i>tjaebpiemassi</i>
AKK	<i>tjaebpemasse</i>	<i>tjaebpiemasside</i>
ILL	<i>tjaebpiemassese</i>	<i>tjaebpiemasside</i>
INE	<i>tjaebpiemassesne</i>	<i>tjaebpiemassine</i>

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
ELA	<i>tjaebpiemasseste</i>	<i>tjaebpiemassijste</i>
KOM	<i>tjaebpiemassine</i>	<i>tjaebpiemassigujmie</i>
ESS	<i>tjaebpiemassine</i>	

Taulukko 8: sanan *båeries* 'vanha' superlatiivimuodon *båarasommes* sijataivutus (Antonsen ym. 2022).

Sijamuoto	Yksikkö	Monikko
NOM	<i>båarasommes</i>	<i>båarasommesh</i>
GEN	<i>båarasommesen</i>	<i>båarasommesi</i>
AKK	<i>båarasommesem</i>	<i>båarasommesidie</i>
ILL	<i>båarasommesasse</i>	<i>båarasommesidie</i>
INE	<i>båarasommesisnie</i>	<i>båarasommesinie</i>
ELA	<i>båarasommesistie</i>	<i>båarasommesijstie</i>
KOM	<i>båarasommesinie</i>	<i>båarasommesigujmie</i>
ESS	<i>båarasommesinie</i>	

Kuten taivutusparadigmoista käy ilmi, adjektiivit ovat eteläsaamessa aivan kuin suomessakin hyvin substantiivien kaltainen sanaluokka. Adjektiivien taivutus kuitenkin poikkeaa suomesta siten, että adjektiivit taipuvat sijassa ja luvussa ainoastaan predikatiivisessa asemassa.

Attribuuttina ollessaan adjektiivit sen sijaan esiintyvät erityisessä attribuuttimuodossa. Tämä on saamelaiskielille yhteinen piirre. Attribuuttimuodot ovat varsin epäsäännöllisiä, ja kaikilla adjektiiveilla sellaisia ei ole. (Magga ja Magga 2012, 65–66; Ylikoski 2018; Ylikoski 2022)

Komparatiivitunnuksen liittyminen substantiiveihin (kuten suomen *idempi* : *idempänä*, *rannempi* : *rannempana* ja Ylikoskenkin esiin nostama *äidimpi*) ei ole eteläsaamessa täysin tuntematon ilmiö, mutta ilmeisesti hyvin marginaalinen. Komparatiivia voi tavata lähinnä ilmiansuuntien ilmauksissa, esimerkiksi *jillie* 'länsi' : *jilliebasse* 'länнемäs' ja *luvlie* 'itä' : *luvliebistie* 'idempää'. Nämä rinnastuvat sellaisiin suunta ilmauksiin kuin *vueliebisnie* 'alemmas' tai *miehtjiebasse* 'kauemmas'. Tällaisten muotojen merkitykset ovat siis erilaisia kuin saman suffiksin jakavien suhdemuotojen, enkä siksi käsittele niitä tässä tutkielmassa tarkemmin. (Ylikoski 2018, 10–11.)

Mainituista seikoista huolimatta suhdemuotojen ja adjektiivien komparaation välillä ei synkronisesti tarkasteltuna näytä olevan selkeää yhteyttä. Esimerkiksi sanan *vuanove* 'anoppi' suhdemuoto *vuanavåbpoe* tai sanan *tjitjie* 'äiti' vastaava muoto *tjitjebe* eivät ole

merkitykseltään ”enemmän anoppi” tai ”enemmän äiti”. Herää siis kysymys siitä, mikä selittää toisistaan selvästi erillisten ilmiöiden yhteisen suffiksiaineksen.

Ylikoski ehdottaa artikkelissaan, että kyseessä voisi olla jäänne suffiksin vanhemmasta käytöstä, jota hän havainnollistaa hakemalla vertailukohtia itäisessä Aasiassa puhutuista tunguuskielistä. Vaikka itämerensuomen, saamen ja unkarin komparaatiotunnukset on etymologisesti yhdistetty toisiinsa, vaikuttaa siltä, että ne ovat kehittyneet komparaation ilmaisimiksi kussakin kielihaarassa erikseen. Kantaauraliin ei ole rekonstruoitu erillistä komparaation tunnusta.¹² Aiemmin mainitun tundranenetsin moderatiivin olisi täten katsottava kehittyneen samasta ei-komparatiivisesta suffiksiaineksesta varsin erilaiseen käyttötarkoitukseen kuin muissa mainituissa kielissä. (Ylikoski 2018, Hakulinen 1979.¹³)

Ylikoski näkee mahdollisena, että kantaauralilaiselle suffiksille *-mpV on kehittynyt jo ennen kantasaamea käyttöä, joka näkyy edelleen eteläsaamen suhdemuodoissa. Ylikoski huomioi itämerensuomalaiset kiteytymät, esimerkiksi suomen *kumpi*, *jompikumpi* ja nykykielestä puuttuvat, mutta aiemmissa kielimuodoissa esiintyneet *sempi* (vrt. nykykielessäkin mahdollinen *semminkin*) ja *jompi*, jotka eivät ole luonteeltaan komparatiivisia. Sen sijaan ne kyllä hahmottuvat kontrastiivisiksi: sanan *kumpi* (*ku-* + *-mpi*) merkitys esimerkiksi lauseessa *Kumpi teistä on vahvempi?* voidaan käsittää joksikin sellaiseksi kuin ”kuka kahdesta vaihtoehdosta”. Samaten sanan *jompikumpi* voidaan käsittää ilmaisevan ”toinen kahdesta” (*valitse jompikumpi ~ valitse toinen*). Nykykielestä puuttuva *sempi* ja *jompi* asettuvat myös siististi tähän kehykseen. Ylikoski (2018, 50) havainnollistaa tätäkin esimerkein (28).

(28) Sanouat caxi löynnens yhden kimalaiften hulikan, ottakan **fembi** löytäiäifen palkan, **iombi** enfi n löyfi eli ilmoitti. (SKM II, 89.)

*-mpV:n käytön adjektiivien komparaatiossa Ylikoski (2018) pohtii siis kehittyneen myöhemmin. Eteläsaamen suhdemuodot näyttäytyisivät tällöin kontrastiivisina muotoina, joiden voidaan historiallisesti nähdä tarkoittavan juuri jotain sellaista kuin ”se, joka on x”. Tässä valossa suffiksin yleistymisen komparatiiviseen käyttöön vaikuttaa uskottavalta kehitykseltä. Adjektiivien komparatiivimuotoja käytetään ilmaisemaan jonkin asian olevan

¹² Historiallisesta komparaatiosta ja *-mpV-suffiksista ovat kirjoittaneet myös Pystynen (2015) ja Janhunen (2018), joihin Ylikoskikin (2018) viittaa. Huomionarvoista on, että *-mpV:n jälkiä on esitetty muistakin kielihaaroista, ainakin marista (Ylikoski 2018).

¹³ Hakulinen mainitsee, että komparaation voidaan katsoa syntyneen itämerensuomen ja saamen yhteisessä kantakielessä eli varhaiskantasuomessa. Tällaisen välikantakielen olemassaolo näyttäytyy nykyään epävarmana. Yhtäläisyyksiensä vuoksi itämerensuomi, saame ja mordva on joskus hahmoteltu läntisen kantaauralin perillisiksi, mutta kielikunnan päähaarojen keskinäisissä suhteissa vallitsee vielä paljon epäselvyyksiä (esim. Aikio 2022).

enemmän jonkinlainen kuin toinen mainittu asia. Siispä esimerkiksi *kalliimpi auto* on ”auto, joka on kalliimpi kuin jokin toinen auto”. Täten komparaatioissakin on tavallaan kyse kahden asian keskinäisen suhteen ja kontrastiivisuuden ilmaisemisesta.

Esimerkkejä suffiksin kehityksestä nykyisiin käyttötarkoituksiin Ylikoski hakee itäisessä Aasiassa puhutuista tunguusikielistä. Niissä esiintyy komparatiivin kaltainen suffiksi, jonka käyttö muistuttaa melkoisesti eteläsaamen *-be/-åbpoe*-suffiksin käyttöä. Esitän tässä kaksi (esimerkit 29 ja 30) Ylikosken (2018, 54) antamista neljästä esimerkistä. Valitsemani esimerkit ovat pohjoisiin tunguusikieliin kuuluvasta evenistä, mutta Ylikoski löytää vastaavaa käyttöä myös eteläiseen ryhmään kuuluvasta nanaista.

(29) *Эрэк оран тарак* *орандук* *гудадмар.*

Erek oran tarak *oranduk* ***guda-dmar.***

tämä poro tuo poro.ABL korkea-KMPV

’Tämä poro on tuota poroa korkeampi.’ (Popova 2015, 170.)

(30) *Эвэдмэр* — *Фёдор,* *мэнэдмэр* — *Иннокентий.*

Өвә-dmər — *Fjodor,* ***mənə-dmər*** — *Innokentij.*

eveni-KMPV Fyodor itelmeeni-KMPV Innokenty

’Eveni on (nimeltään) Fyodor; itelmeeni taas Innokenty.’ (Ylikoski 2018, 54 < Alonso de la Fuente 2011, 185 < Benzing 1955, 53.)

Ylikoski (2018, 56–57) esittää kahdelle eveninkieliselle virkkeelle eteläsaamenkieliset vastineet, joissa evenin komparatiivisuffiksilla varustettu substantiivi on mahdollista kääntää *-be*-tunnuksellisella suhdemuodolla.

(31) ***Амадмар*** *хуты* *хункучэклэ* *эмэнин.*

Ama-dmar *xuti* *xunkucəklə* *əmənin.*

isä-KMPV poika.REFL koulu.DIR-LOK lähteä.TRANSLOK.SG3

’Isä jätti poikansa kouluun.’ (Ylikoski 2018, 56 < Cincius 1947: 237.)

(32) ***Aehtjebe*** *baerniem* *skovlese* *leehpi.*

isä.be poika.AKK koulu.ILL jättää.PRET.SG3

’Isä jätti poikansa kouluun’ (Ylikoski 2018, 57.)

Tunguuskielten lisäksi Ylikoski hakee vertailukohtia indoeurooppalaisen kielikunnan puolelta. Indoeurooppalaisen kantakielen sana *k^woteros muodostuu interrogatiivisesta vartalosta *k^wo(s) ja kontrastiivisesta suffiksista *-teros. Tämän suffiksin perillisiä tavataan niin kreikassa, sanskritissa kuin kelttiläiskielissäkin nimenomaan komparatiivisessa funktiossa. Ylikosken (2018) siteeraama Alonso de la Fuente (< 2011, 190) on vakuuttunut siitä, että tunguuskielissäkin komparatiivista käyttöä on edeltänyt kontrastiivinen käyttö: komparatiivi olisi kehittynyt sellaisista rakenteista kuin ”A on X, B ei ole”, jossa B:tä on merkitty komparatiiviksi kehittyneellä suffiksilla. Jos nyky Suomessa kontrastiivisuutta ilmaistaisiin komparatiivisuffiksilla, lause *Poika on pieni, tytär (taas) ei voisi siis olla Poika on pieni, *tyttärempi* (= se, joka on tytär) *ei*. (Ylikoski 2018.)

Ylikoski (2018, 53) huomauttaa, että vaikka adjektiivien komparatiivimuotoja tavataan useimmissa eurooppalaisissa kielissä, eivät vastaavat morfologiset kategoriat ole maailman kielissä kovin yleisiä. Tämä herättää miettimään, olisivatko saamen, itämerensuomen ja unkarin *mpV-suffiksin perilliset muuttuneet juuri komparaation ilmaisimiksi ainakin osittain ympäröivien kielten vaikutuksesta. Tähän liittyen Ylikoski (2018, 58) pohtii, että eteläsaamen suhdemuodot saattavat olla eräitä parhaiten säilyneitä jälkiä uralilaisen *-mpV:n käytöstä ennen suffiksin yleistymistä komparatiivin tunnukseksi.

2.2.3 Suhdemuodot ja määräisyys

Aiemmin kerroin uralilaisten possessiivisuffiksien funktiosta määräisyyden ilmaisimena. Myös eteläsaamen suhdemuotoja on toisinaan tarkasteltu tästä näkökulmasta (esim. aiemmin mainittu Jacobsen 1993). Muotojen on joskus käännöksiä vertailemalla nähty vastaavan skandinaavisten kielten substantiivien määräisiä muotoja, kuten Ylikoskikin (2018, 36) huomauttaa:

(33) a. *Datne dihte bööremes viellebe abpe veartanisnie.*

SG2 DEF hyvä.SUPL veli.be koko maailma.INE

’Olet paras veli koko maailmassa.’ (SIKOR 2021.)

b. *Du er den beste broren i hele*

SG2 olla.PRS DEF hyvä.SUPL veli.M.DEF -ssa koko

verden.

maailma.DEF

'Olet paras veli koko maailmassa.' (Simon 2004, 68.)

Määräisyyden pohtiminen pakottaa kuitenkin myös huomioimaan eteläsaamessa esiintyvän tendenssin käyttää demonstratiivipronomineja *dihte* ja *dah* hyvinkin artikkelimaisesti. Kieliopeissa demonstratiiveja ei ole kuvattu artikkeleiksi¹⁴, kuten ei myöskään vastaavasti käytöltään epämääräistä artikkelia muistuttavaa lukusanaa *akte* 'yksi' (ks. esim. Pihkakoski 2025), mutta käytännössä demonstratiivit vaikuttavat esiintyvän tällaisessa funktiossa hyvinkin taajaan (Ylikoski 2018; 2020).

Ylikoski (2018) huomauttaakin, että eteläsaamen suhdemuotojen käyttötarkoituksia miettiessä on hyvä pitää mielessä, että kielessä esiintyy näinkin vakiintuneelta vaikuttava tapa ilmaista määräisyyttä. Jättääkö tällainen tilaa suhdemuotojen toimimiselle vastaavassa funktiossa? Kuten aiemmin mainittiin, artikkelimaiset demonstratiivit voivat viitata suhdemuotoihin siinä missä muihinkin substantiiveihin. Mahdollisia olisivat siis sellaiset muodot kuin *dihte maanebe* 'lapsi, lapsensa' ja *dihte vielebasse* 'veljelle(een)'.¹⁵

Toisaalta Ylikoski (2018, 35) huomauttaa, että koska yllä mainittu lause (33a) on käänös lauseesta (33b), joka vuorostaan on käänös englannista, ilmaisun autenttisuus voidaan kyseenalaistaa. Ei kuitenkaan liene mahdotonta, että valtakieli olisi vaikuttanut suhdemuotojen käyttöön ja että ne hahmottuisivat joillekin kielenkäyttäjille luontevina vastineina skandinaavisten kielten määräisille muodoille. Tätä mahdollisuutta Ylikoskikin (2018, 62–63) pohtii.

2.2.4 Jotain muuta, mitä?

Olen tähän mennessä tarkastellut suhdemuotoja possessiivisuuden, komparaation ja määräisyyden ilmaisimina. Suhdemuodot eivät vaikuta asettuvan siististi mihinkään näistä kategorioista. On siis syytä kysyä, mitä ne oikeastaan ovat?

Ylikoski (2018) toteaa suhdemuotojen olevan juuri semanttiselta kannalta poikkeuksellisen kimurantteja. Vastaavuuksia läheisistä sukukielistä, toiseen kielikuntaan kuuluvista naapurikielistä tai ylipäätään tunnetuimmista eurooppalaisista kielistä ei ole helppo löytää.

¹⁴ Eteläsaame ei ole tässä yksin. Uralilaisista kielistä ainoastaan unkarissa on selkeä ja yleisesti hyväksytty kieliopillinen artikkelijärjestelmä, mutta ainakin suomessa, virossa ja pohjoissaamessa on huomioitu demonstratiivipronominien artikkelimainen käyttö. Ks. de Smit ja Janda 2023, 979–1006.

Kuten komparatiivia käsittelevässä alaluvussa 2.2.2 totesin, historiallisesti suhdemuodot vaikuttavat olevan luonteeltaan kontrastiivisia. Yksi Ylikoskenkin mainitsema tapa olisi siis tulkita *-be/-åbpoe*-muodon ilmaisevan pohjimmiltaan ”sitä, joka näistä kahdesta on x”. Näin ollen *tjijtjebe* olisi siis ”se, joka on äiti” ja *daktaråbpoe* vuorostaan ”se, joka on tytär”. Tämä kytkeytyy suhdemuotojen historiaan mahdollisena kantaauralilaisen *mpV-suffiksin arkaaisen käytön ilmentymänä. Superlatiivien näköiset *-mes/-ommes*-muodot olisivat tällöin kehittyneet myöhemmin, komparatiiveja muistuttavien *-be/-åbpoe*-muotojen antaman mallin mukaan. (Ylikoski 2018.)

Bergsland (1946) kutsuu suhdemuotoa possessiiviseksi komparatiiviksi ja näkee sen olevan ”oppositiivisen komparatiivin” laajennus viitaten käsitteiden ”hänen isänsä” ja ”niistä kahdesta se, joka on isä” konseptuaaliseen läheisyyteen. Näin ollen *-mes/-ommes*-muodosteen voisi nähdä ilmaisevan ”sitä, joka mainituista (useammasta kuin kahdesta) on x”, äidin ja tyttärien tapauksissa siis ”sitä, joka mainituista (useammasta kuin kahdesta) on äiti”. Ylikoski (2018, 34) kuitenkin huomauttaa, että muotojen käyttötarkoitukset eivät ole niin selvärajaisia kuin kielioppien kuvauksista voisi ymmärtää: *-be*-tunnuksellista suhdemuotoa *tjijtjebe* käytetään viittaamaan monen lapsen äitiin, vaikka Bergslandin (1982, 108; 1994, 110) ja Maggan ja Maggan (2012, 50) mukaan odotuksenmukainen muoto tällaisessa tapauksessa olisi *-mes*-tunnuksellinen.

Yllä kerrotun perusteella on helppo nähdä, miksi muodot on liitetty niin määräisyyden kuin possessiivisuudenkin ilmaisemiseen. Jos tarkoituksena on alkujaan ollut erottaa joukosta jokin tietty asia tai olento, liikutaan varsin lähellä määräisyyttä. Joissain kielissä esille nostettava asia varmaankin koodattaisiin tällaisissa tilanteissa määräiseksi. Esimerkiksi jos huoneessa on äiti ja tämän tytär, *tjijtjebe* ja *daktaråbpoe*, viitattaisiin näihin englanniksi luultavasti määräisillä muodoilla *the mother* ja *the daughter*. Keskustelu

”Anna tämä hänelle.”

”Kummalle heistä?”

”Äidille (sille, joka on äiti).”

kääntyisi siis englanniksi

”Give this to her.”

”To which one?”

”To the mother.”

Kenties eteläsaamessa ilmaisuja *äidille* ja *to the mother* voisi vastata muoto *tjïdtjïebasse?*

Suhdemuodot ja possessiivimuodot voivat samalla tavalla olla funktioiltaan nykykielessä osittain päällekkäisiä. Pohdittuaan runsain esimerkein suhdemuotojen käyttötarkoitusta Ylikoski (2018, 42–43) esittää muotojen välisen yhteyden seuraavasti: ”Instead, it seems that the relative forms occupy a functional niche that partly coincides with that of possessive suffixes – a category that has a very marginalized position in the language.” Päätelmä antaa kiinnostavan lähtökohdan tutkimukselle, jonka tarkoituksena on vertailla muotoja toisiinsa ja nostaa esille niiden käytössä mahdollisesti havaittavia eroavaisuuksia.

2.3 Taivutuspäätteitä vai kiteytyneitä muotoja?

Olen edellä käsitellyt eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotoja sekä niiden asemaa nykykielessä. Luvun päätteeksi haluan vielä lyhyesti pohtia, onko tämän tutkimuksen kontekstissa viisaampaa tarkastella muotoja taivutusparadigman osina vai epäproduktiivisina kiteytyminä. Muotojen produktiivisuuden lisäksi on mietittävä ainakin sitä, millaisia muutoksia kantasanan vartalossa tapahtuu, kun siihen liitetään johdin- tai taivutussuffiksi.

Kuten muillekin saamelaiskielille, myös eteläsaamelle on tyypillistä, että suffiksien lisääminen laukaisee sanavartalossa huomattavia muutoksia. Saamelaiskielille tyypillinen laaja astevaihtelu puuttuu eteläsaamesta täysin, mutta kielessä esiintyy runsaasti vokaalivaihteluita (esim. Ylikoski 2022; Söder 2023). Taivutuksessa tapahtuvien vartalomuutosten ja morfeemirajojen sumentumisen vuoksi saamelaiskielten voidaan nähdä liikkuneen tyypologisesti agglutinoivista kielistä fleksiokielen suuntaan. Tämä taas tekee taivutuspäätteiden ja johdinten analysoinnista hankalaa, varsinkin kun tarkastelun kohteena on epäproduktiivinen muotokategoria.

Asiaa havainnollistaa aiemmin esitetty sanan *tjïdtjïe* ’äiti’ possessiivinen taivutus, jossa tavataan sellaisia muotoja kuin *tjædtjeme* ’äitini’, *tjædtjedh* ’äitisi’ ja *tjïdtjese* ’äitinsä’. Myös esimerkiksi sanan *daktere* taivutuksessa vokaalivaihtelut ($e > a$ sekä $e > æ$) ja toisaalta epätäydellinen paradigma tulevat hyvin esiin (taulukko 9).

Taulukko 9: sanan *daktere* ’tytär’ possessiivimuodot (Magga ja Magga 2012, 49–50).

	SG1	SG2	SG3
NOM	<i>daktaramme</i>	<i>daktaradth</i>	
GEN	<i>daktaranne</i>	<i>daktaradth</i>	

	SG1	SG2	SG3
AKK		<i>daktaramth</i>	
ILL		<i>daktarassedh</i>	
ELA			
KOM		<i>daktaræjnedh</i>	

Vaikuttaa melko selvältä, että eteläsaamen possessiivisuffiksit eivät ole produktiivisia, jolloin voi olla perusteltua nähdä sellaiset sanat kuin *maaneme* 'lapseni' ja *tjædtjedh* 'äitisi' kiteytyneinä possessiivisuutta ilmaisevina muodosteina. Tällöin olisi perustellumpaa hylätä possessiivisuffiksin käsite ja sen sijaan puhua omistusmuodoista tai possessiivimuodoista, kuten olen tässä tutkielmassa päätenyt tekemään. Suhdemuotojen epäproduktiivisuus vaikuttaa vähemmän selkeältä. Niitä ei selvästikään voi liittää mihin tahansa sanaan, mutta Ylikosken (2018) tarjoamien esimerkkien ja kommenttien valossa niiden julistaminen täysin epäproduktiivisiksi tuntuisi hätiköidyltä. Tästä epävarmuustekijästä huolimatta tuntuu selkeämmältä kohdella suhdemuotoja tässä tutkielmassa samalla tavalla kuin possessiivimuotojakin.

Suhdemuotojen asemaa on silti pidettävä kaikkea muuta kuin selkeänä. Aiemmin mainitsin Bergslandin luokittelevan suhdemuodot johdoksiksi ja Maggan ja Maggan näkevän ne substantiivien taivutusmuotoina. Ylikosken (2018) esittämä vertaus sanan *jieleme* 'elämä' kaltaisiin substantiiveihin puoltaisi johdoskäsitystä. Toisaalta Ylikoski (2018) esittää suhdemuotoja koskevassa artikkelissaan adjektiivien komparaation taivutuksena, vaikka komparatiivi- ja superlatiivimuodoilla on yhtä lailla oma positiivimuodoista erillinen taivutusparadigmansa kuin suhdemuodoillakin, onhan muotojen taivutuskin ainakin suurimmaksi osaksi identtistä. Samalla Ylikoski toki huomioi, että komparaatio on mahdollista luokitella myös johtamisen piiriin kuuluvaksi. Juuri komparaation onkin nähty liikkuvan taivutuksen ja johtamisen rajamaastossa: esimerkiksi *Iso suomen kielioppi* esittää komparaation johtamisena, mutta toteaa, että se voidaan lukea myös taivutukseksi (VISK, § 62, § 633). Ehkä suhdemuodotkin voivat toistaiseksi, ainakin tämän tutkimuksen sisällä, jäädä tälle epämääräiselle rajaseudulle.

Tutkielmani seuraavassa osiossa siirryn tarkastelemaan possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymistä eteläsaamenkielisissä aineistoissa. Ensimmäiseksi esittelen tutkimukseni aineiston ja metodin sekä korpushakujeni tulokset.

3 Aineisto ja metodit

Tutkimukseni kohteena ovat tekstiaineistoissa esiintyvät possessiivi- ja suhdemuodot, mutta tietyin rajauksin. Possessiivimuotojen osalta tarkastelen kaikkia eteläsaamessa esiintyvien possessiivisuffiksien avulla muodostettuja sanoja, eli kaikkia yksikön persoonien muotoja kaikissa sijamuodoissa, joissa ne esiintyvät. Näitä näyttäisivät olevan nominatiivi, akkusatiivi, genetiivi, illatiivi, elatiivi ja komitatiivi (Antonsen ym. 2022, Magga ja Magga 2012).

Tarkastelun ulkopuolelle jätän ainoastaan refleksiivipronominin *jijtje*, jonka possessiivisuffiksillista muotoa käytetään taajaan omistusta ilmaisevissa rakenteissa. Nähdäkseni tällainen suffiksillisen pronominin käyttö on rakenne, joka on paljolti jo syrjäyttänyt omistettavaan sanaan liittyvän possessiivisuffiksin käytön. Näin ollen sen tarkastelu possessiivimuotojen yhteydessä ei tunnu tarkoituksenmukaiselta.

Suhdemuotojen osalta käsittelen sekä *-be/-åbpoe-* että *-mes/-ommes-*tunnuksella muodostettuja sanoja. En kuitenkaan syvemmin perehdy muotojen välisiin eroavaisuuksiin. Suhdemuotojen keskinäinen vertailu on kiinnostava aihe, mutta se ei ole tämän tutkimuksen keskiössä. Oleellisinta on tarkastella suhdemuotoja suhteessa possessiivimuotoihin ja selvittää, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä niiden käytössä on. Mahdollista olisi jättää *-mes/-ommes-*muodot kokonaan tarkastelun ulkopuolelle, mutta tällöin havainnot suhdemuodoiksi kutsutun kategorian funktioista jäisivät turhankin suppeiksi.

Eteläsaamenkielisten lauseiden kääntämisessä olen käyttänyt apuna Tromssan yliopiston (Norjan arktinen yliopisto) verkkosanakirjaa (Antonsen ym. 2022) ja analyysiohjelmaa (Giellatekno 2025) sekä satunnaisesti Tarton yliopiston Neurotölge-palvelua (TartuNLP). Viimeksi mainittu on tekoälypohjainen käännösohjelma, jonka antamiin käännöksiin ei lähtökohtaisesti kannata luottaa varsinkaan silloin, kun käännettävä kieli on käyttäjälle vieras. Itse osaan kuitenkin nähdäkseni arvioida, milloin kone suoltaa täysin omiaan ja milloin käännös on itse asiassa varsin lähellä alkuperäisen tekstin viestiä. Lisäksi olen käyttänyt apuvälineitä norjankielisten sanojen kääntämisessä suomeksi tai englanniksi (Sanakirja.org Solutions Oy; DeepL SE; Wikimedia Foundation 2025). Raamatusta peräisin olevien käännösten kääntämisessä olen käyttänyt apuna suomenkielisiä raamatunkäännöksiä. Olen kuitenkin pyrkinyt kääntämään lauseet mahdollisimman uskollisesti nimenomaan eteläsaamenkielisen tekstin pohjalta. Joskus käännöksissä on selkeitä eroavaisuuksia.

Kaiken kaikkiaan puutteellinen kielitaitoni ja voimakas apuvälineisiin nojautuminen on hyvä pitää mielessä analyysiani tarkastellessa. En väitäkään pystyväni samanlaiseen muotojen havainnointiin ja vertailuun kuin tarkasteltavaa kieltä sujuvasti lukeva ja käyttävä tutkija.

3.1 Korpus ja hakuohjelma

Käytän tutkimuksessa Kielipankin konkordanssihakuohjelmaa Korpia ja aineistona SIKORia (Saami International Korpus), eli Tromssan yliopiston ja Norjan saamelaiskäräjien keräämää tekstikokoelmaa eri saamelaiskielistä. Korpus kattaa monenlaisia tekstiaineistoja, jotka on luokiteltu seuraavien kategorioiden alle: uskonnolliset tekstit, sanomalehtitekstit, kaunokirjalliset tekstit, lakitekstit, hallinnolliset tekstit, ei-kaunokirjalliset tekstit (non-fiction) ja tiedetekstit.

Huomionarvoista on, että käytetyssä korpuksessa suhdemuodot on useimmiten luokiteltu possessiivimuodoiksi, koska annotoinnissa *-be* on tulkittu yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksiksi. Toisaalta kolmitavuisiin sanoihin liittyvää varianttia *-åbpoe* ei ole luokiteltu possessiivisuffiksiksi, minkä lisäksi korpuksissa ei ilmeisesti ole lainkaan eroteltu adjektiivien yhteydessä esiintyvää komparatiivin tunnusta omaksi morfeemikseen. Samaten *-mes/-ommes*-muodot eivät tule hauissa vastaan, jos hakuehdoiksi määrittelee, että morfologisen analyysin tulee sisältää possessiivisuffiksi.

Mainituista seikoista johtuen hakuehtojen määrittämisessä ilmenee joitain ongelmia. Laittamalla ehtoihin, että morfologinen analyysi sisältää possessiivisuffiksin, pitäisi saada näkyviin possessiivimuodot ja suurin osa suhdemuodoista. Viimeksi mainituista ulkopuolelle jäävät *-mes/-ommes*-tunnuksellisten muotojen lisäksi *-åbpoe*-tunnukselliset muodot. Hakuehtoihin on mahdollista laittaa, että haettujen sanojen täytyy sisältää tietty suffiksi, mutta eteläsaamen taivutuksen flekteeraavan luonteen vuoksi vaihtoehtoja on laitettava useampi. Suffiksit *-be* ja *-åbpoe* ovat nimittäin näkyvissä näissä asuissaan vain osassa taivutusmuotoja. Mikäli ehdoksi laittaisi, että sanan täytyy sisältää joko *-be* tai *-åbpoe*, haun ulkopuolelle jäisivät esimerkiksi illatiivi- (*vielebasse*) ja elatiivimuotoiset (*gåmmabistie*) suhdemuodot.

Ensimmäiset hakuni tein seuraavilla hakuehdoilla:

Possessiivimuotojen osalta: morfologinen analyysi sisältää PXSG1 ja PXSG2 JA sanaluokka on substantiivi.

Suhdemuotojen osalta: morfologinen analyysi sisältää PXSG3 JA sanaluokka on substantiivi

Rajaamalla haun yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffikseihin saan näkyviin sekä kaikki *-be*-suffiksin avulla muodostetut suhdemuodot että varsinaiset kolmannen persoonan omistusmuodot. Sain karsittua joukosta jälkimmäiset lisäämällä ehdon, että sanan täytyy päättyä *-be*, *-ben*, *-bem*, *-basse*, *-bisnie*, *-bistie*, *-binie*, *-bh*, *-bi*, *-bidie*, *-bijstie* tai *-bigujmie*. Vähentämällä näin saadut suhdemuodot sain selville varsinaisten kolmannen persoonan possessiivimuotojen lukumäärän. Lisäksi täydensin tuloksia hakemalla erikseen *-åbpoe*-suffiksillisia suhdemuotoja sekä tapauksia, joissa ohjelma on tulkinnut sanaluokan tuntemattomaksi. Viimeksi mainitulla keinolla sain kartoitettua *-mes/-ommes*-tunnuksellisten suhdemuotojen esiintymät. Kävi ilmi, että nämä sanat on tulkittu useimmiten sanaluokaltaan tuntemattomiksi. Jonkin verran hakutuloksia sekoittivat *-mes*-loppuiset substantiivit (esim. *darjomes* '(työ)tehtävä').

Tuloksia on pidettävä etenkin possessiivimuotojen osalta korkeintaan suuntaa antavina.

Mukana on nimittäin useita väärin analysoituja muotoja. Esimerkiksi:

(34) *Gosse* *dov* ***maanese*** *lohkh,* *datne* *aaj*
 Kun SG2.GEN lapsi.ILL lukea.IMP.SG2 SG2 myös
gïeleevtiedimmiem *skreejrh.*
 kielen.kehitys.AKK rohkaista.SG2

'Kun luet lapselle, edistät myös kielen kehittymistä.' (SIKOR 2021.)

(35) *Mov* *njaelmie* *dan* *gejhkie,* *njoektjeme* ***guemese*** *njåmkan.*
 SG1.GEN suu niin kuiva kieli kitalaki.se tarttua.SG3

'Suuni on niin kuiva, että kieli tarttuu kitalakeen.' (SIKOR 2021.)

Esimerkeissä 34 ja 35 on *-se*-päätteinen illatiivimuoto luokiteltu kolmannen persoonan possessiivimuodoksi. Esimerkin 35 *guemese* onkin periaatteessa analysoitavissa ainoastaan kolmannen persoonan possessiivimuodoksi. Standardikielen mukainen illatiivimuoto olisi *guaman*, joten tekstiin lienee päässyt virhe. Esimerkin 34 *maanese* taas voi olla sekä yksikön illatiivi että kolmannen persoonan possessiivimuoto. Lausekonteksti kuitenkin paljastaa, että tässä tapauksessa on tarkoitettu ensin mainittua.

Tulosten perusteellisempi tarkastelu paljastaa tällaiset virheet varsin yleisiksi. Vaikka lausekontekstista olisi selvää, että kyseessä on illatiivimuoto (eli rakenne on muotoa *joku sanoo jotain jollekin*), on muoto tulkittu possessiiviseksi. Samaten esimerkiksi yhdyssana *jåvlelaavlome* 'joululaulu' on tulkittu sanan *jåvlelaavloe* 'joululaulu' ensimmäisen persoonan possessiivimuodoksi. Sanakirja (Antonsen ym. 2022) kuitenkin esittää muodot *laavlome* ja *laavloe* rinnakkaisina. Toisaalta sanan *laavloe* possessiivimuoto saman sanakirjan mukaan olisi juuri *laavlome*. Eri asia on, esiintyykö tällaista muotoa missään tekstissä. Sekaisin menevät myös muun muassa sana *eatneme* 'maa' joka nominatiivimuodossaan on homonyyminen sanan *ietnie* 'emo, äiti' ensimmäisen persoonan possessiivimuodon kanssa. Lisäksi menneen ajan partisiippimuoto, jonka tunnus on *-me*, on toisinaan tulkittu yksikön ensimmäisen persoonan possessiivimuodoksi, mahdollisesti siksi, että väärin tai standardin vastaisesti kirjoitettu verbimuoto on analysoitu substantiiviksi.

En tässä tutkimuksessa erittele korpustuloksia perusteellisesti, sillä tarkempi analyysini perustuu muotojen esiintymiin kokonaisissa, kontekstin paljastavissa teksteissä. On kuitenkin mainittava, että tarkasteluni perusteella huomattava osa possessiivimuodoiksi väitetyistä hakutuloksista on todellisuudessa jotain aivan muuta.

3.2 Muu aineisto

Olen ottanut tarkasteluuni Markuksen evankeliumin vuoden 2018 käännöksen sekä joukon lyhyempiä tekstejä. Hakukoneiden avulla ja muun muassa norjalaista oppimateriaaleja tarjoavaa NDLA-sivustoa selailemalla olen valikoinut tekstejä, joissa esiintyy joko suhdemuotoja tai possessiivimuotoja. Tarkasteluun päätyivät seuraavat tekstit: ”Staaloe mij dakterem utni” (Bergsland 1987), ”Biernen bijre” (Birkeland 2002), *Saemien skåajjebarkijen gaertene* (Elsvatn 1996), ”Guektiengielevoete” (Jacobsen 1998, 52–54), ”Aellieh maaneme” (Jåma 2000), ”Maadteraahkan sealojne gietine gåaroeminie” (Dunfjeld-Mølnvik 2024), ”Joejkeme jeala” (Kappfjell 2006). Ensin mainittu on kansansatuun pohjaava kertomus, toinen uskomuksista kertova tietoteksti, kolmas lyhyehkö tietolehtinen, neljäs novelli, viides runo, kuudes journalistinen artikkeli ja seitsemäs mielipidekirjoitus. Erilaiset tekstilajit ovat siis melko hyvin edustettuina. ”Joejkeme jeala”, ”Biernen bijre” ja *Saemien skåajjebarkijen gaertene* ovat käännöksiä, muut ilmeisesti alun perin eteläsaameksi kirjoitettuja¹⁵.

¹⁵ Artikkelista *Maadteraahkan sealojne gietine gåaroeminie* (Dunfjeld-Mølnvik 2024) on olemassa myös norjankielinen versio, mutta tämä on julkaistu eteläsaamenkielisen version jälkeen.

Se, että niin korpuksessa kuin yksittäisten tekstienkin joukossa on runsaasti käännöksiä, on hyvä muistaa sekä omistus- että suhdemuotojen tarkastelun yhteydessä. Lisäksi aineisto on puhtaasti kirjallista. Olisi kiinnostavaa tarkastella, missä määrin omistus- ja suhdemuodot esiintyvät eteläsaamea ensikielenään käyttävien puhekielessä tänä päivänä, mutta tämä jää toisen tutkimuksen selvitettäväksi. Koska etenkin suhdemuodot ovat niin heikosti kuvattu kategoria eteläsaamessa, on kiinnostavaa luoda katsaus niiden käyttöön eri aikoina ja erilaisissa tekstilajeissa, toki ymmärtäen, että täydellistä tai varsinkaan ajantasaista kuvaa näiden muotojen käyttämisestä tällainen tutkimus ei pysty tarjoamaan.

Seuraavaksi siirryn analyysiosioon, jossa teen joitain huomioita sekä korpustuloksista että possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymistä itse valikoimissani tekstiaineistoissa.

4 Analyysi

4.1 Korpushakujen tulokset

Kaiken kaikkiaan noin kahden miljoonan saneen korpuksista (198 707 virkettä) löytyy possessiivisuffiksillisiksi merkittyjä muotoja 1506 (0,08 prosenttia). Nämä muodostuvat yhtäältä ensimmäisen, toisen ja kolmannen persoonan possessiivimuodoista ja toisaalta kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi tulkituista *-be*-suffiksillisista suhdemuodoista. Kolmitavuisiin sanoihin kiinnittyvää suffiksia *-åbpoe* löytyy substantiiveista vain kolme kappaletta. Loput tuloksista ovat tuntemattomiksi luokiteltuja adjektiiveja sekä *klåbpoe* 'halko, klapi' sanan esiintymiä joko itsenäisenä sanana tai yhdyssanan osana (esimerkiksi *moereklåbpoe*, jossa *moere* 'puu' ja *klåbpoe* 'halko'). *-mes/-ommes*-tunnuksellisia suhdemuotoja on 40. Yhteenlaskettuna suhdemuotoja on siis 1549.

Tuloksista 253 on merkitty ensimmäisen persoonan, 192 toisen persoonan ja 1 061 kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi. Kun jälkimmäisistä vähentää suhdemuodot, saadaan kolmannen persoonan possessiivimuotojen lukumääräksi 107. Yhteensä possessiivimuotoja on siis 552.

Taulukko 10: Possessiivimuotojen esiintymät korpuksissa.

Kategoria	SG1	SG2	SG3
Hallinnolliset tekstit	54	26	17
Uskonnolliset tekstit	75	90	24
Non-fiction	95	50	39
Kaunokirjallisuus	22	25	19
Lakitekstit	-	-	-
Sanomalehtitekstit	4	1	5
Tiedetekstit	3	-	3
Yhteensä	253	192	107

Taulukko 11: Suhdemuotojen esiintymät korpuksissa.

Kategoria	<i>-be</i>	<i>-åbpoe</i>	<i>-mes</i>	<i>-ommes</i>
Hallinnolliset tekstit	15	-	-	-
Uskonnolliset tekstit	259	-	-	-
Non-fiction	183	2	11	-

Kategoria	-be	-åbpoe	-mes	-ommes
Kaunokirjallisuus	425	1	29	-
Lakitekstit	-	-	-	-
Sanomalehtitekstit	71	-	-	-
Tiedetekstit	1	-	-	-
Yhteensä	954	3	40	-

Tarkastelen seuraavaksi lyhyesti tulosten lukumäärää ja jakautumista possessiivi- ja suhdemuotoihin kaikissa kuudessa tekstikategoriassa, jotka tuottavat osumia: uskonnolliset tekstit, sanomalehtitekstit, kaunokirjalliset tekstit, ei-kaunokirjalliset tekstit, hallinnolliset tekstit ja tiedetekstit. Seitsemäs tekstikategoria, lakitekstit, ei tuota yhtään osumaa.

4.1.1 Uskonnolliset tekstit

Uskonnollisissa teksteissä hakutuloksia on kaikkiaan 448. Saneita aineistossa on 259 061, virkkeitä 25 231.

Tulosten joukossa on jonkin verran myös varsinaisia possessiivimuotoja, mutta possessiivimuodoiksi analysoidut suhdemuodot ovat yleisempiä. Ensimmäisen persoonan possessiivimuotoja on 75, toisen persoonan 90. Kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi analysoituja tuloksia on siis 283. Näistä 259 on *-be*-suffiksillisia suhdemuotoja ja 24 possessiivimuotoja. *-mes/-ommes*-muodot puuttuvat täysin, kuten useimmista muistakin kategorioista.

(36) *Goh maanetje tijdtjeben faerhmesne.*

kuin lapsi.DEM äiti.be käsivarsi.INE

’Kuin lapsen äidin/äitinsä käsivarsilla.’ (SIKOR 2021.)

4.1.2 Sanomalehtitekstit

Sanomalehtiteksteissä hakutuloksia on kaiken kaikkiaan 81. Aineistossa on 162 495 sanetta, 12 244 virkettä.

Hakutuloksista 10 on possessiivimuotoja, loput *-be/-åbpoe*-suffiksilla muodostettuja suhdemuotoja. Mukana on sekä ensimmäisen että kolmannen persoonan muotoja ja myös yksi toisen persoonan muoto.

- (37) *Erika Hauffen aahkeben guvvieh jih jijtsh*
 Erika Hauffen isoäiti.be.GEN kuva.PL.AKK ja REFL.PL
guvvieh ektesne vuesehte Hilmarfestivaalesne.
 kuva.PL.AKK yhdessä esitellä.SG3 Hilmar-festivaali.INE
 'Erika Hauffen esittelee Hilmar-festivaalissa **isoäidin (isoäitinsä)** kuvia yhdessä omien kuviensa kanssa.' (SIKOR 2021.)

- (38) *Soffesne, Snåase-pensjovnisten luvnie, Jevia jih*
 Soffe.INE Snåase-eläkeläinen.GEN luona Jevia ja
geellebe Polly (40) tjahkasjeh prihtjegem juvkieh,
aviomies.be Polly (40) istua.prees.PL3 kahvi.AKK juoda.PL3
mearan baernebe Brian(4) guelpesne stååkedeminie.
 kun.taas poika.be Brian (4) lattia.INE leikkiä.SG3
 'Soffessa, Snåase-eläkeläisten luona, Jevia ja (hänen) miehensä Polly (40) istuvat (ja) juovat kahvia, kun taas **(hänen/heidän) poikansa** Brian (4) leikkii lattialla.' (SIKOR 2021.)

4.1.3 Kaunokirjalliset tekstit

Kaunokirjallisuuden puolella hakutuloksia on kaikkiaan 491. Aineistossa on 205 717 sanetta ja 22 005 virkettä.

-be-suffiksilla muodostetut suhdemuodot ovat selvästi yleisimpiä: kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi analysoituja tuloksia on 444, joista 425 on *-be*-suffiksillisia suhdemuotoja. Ensimmäisen persoonan possessiivimuotoja on 22, toisen persoonan possessiivimuotoja 25. Suurin osa *-mes/-ommes*-muotojen esiintymistä on tässä kategoriassa: niitä on kaikkiaan 28. Suurin osa on muodostettu sanoista *tjidtjie* 'äiti' ja *aehtjie* 'isä', mutta mukana ovat myös sanat *aahka* 'isoäiti, vanha nainen', *aajja* 'isoisä, vanha mies' ja *onnevielle* 'pikkuveli'.

- (39) *Båeries saemien aajjemes jis jeahta, noerh*
 vanha saamelainen.ATTR ukko.mes taas sanoa.SG3 nuori.PL
daelie leah daaroen vuekien mietie
 nyt olla.PL3 norjalainen tapa.GEN mukaan

sjidteminie, goh daatjh Leah sjidteminie,
kasvaa.KONV kuin norjalainen.PL olla.PL3 kasvaa.KONV
guhkie gujht aerebi goh dagkerh buektiehtieh
kauan varmasti ennen kuin sellainen.PL pystyä.PL3
jeatjah vååjnesasse jih jeatjah jielemevuakan jårredh.
toinen näkökulma.ILL ja toinen elämäntapa.ILL kiertää.INF

’Vanha saamelainen ukko taas sanoo, että kun nuoret varttuvat nykyään norjalaisten¹⁶ tapojen mukaan, kasvavat norjalaisiksi, kestää varmasti kauan ennen kuin he pystyvät omaksumaan toisenlaisen näkökulman ja elämäntavan.’ (SIKOR 2021.)

- (40) *Onneviellemes, dihte jeahta (gosse maajetjh riejries*
pikkuveli.mes SG3 sanoa.SG3 kun pitkään valmis
gaampestamme jih edtja vaedtsedh), manne hov
kammata.PERFPARTIS ja aikoa.SG3 mennä.INF minä kyllä
guarkam datne dåajvoes.
ymmärtää.SG1 SG2 lupaava

’Pikkuveli, hän sanoi (kun oli jo kammannut hiuksensa ja oli valmis lähtemään), minä ymmärrän kyllä, että olet lupaava.’ (SIKOR 2021.)

- (41) *Læjsa åtna luste juktie aejtjebe gærjeste*
Læjsa HABEO.SG3 hauska koska isä.be kirja.ELA
soptseste.
kertoa.SG3

’Læjsalla on hauskaa koska **(hänen) isänsä** kertoo kirjasta.’ (SIKOR 2021.)

- (42) *Jaahke reavkese jih vïellebem låavta.*
Jaahke karjua.SG3 ja veli.be.AKK hyökätä.SG3

’Jaahke karjuu ja hyökkää **veljensä** kimppuun.’ (SIKOR 2021.)

¹⁶ Sanat *daaroe* ja *daatje* voivat molemmat tarkoittaa sekä ruotsalaista että norjalaista. Tässä sanat viitannevat norjalaisiin.

4.1.4 Ei-kaunokirjalliset tekstit

Ei-kaunokirjalliset (non-fiction) tekstit tuottavat 367 osumaa. Aineistossa on 536 743 sanetta ja 67 708 virkettä.

Tuloksista 95 on ensimmäisen persoonan possessiivimuotoja ja 50 toisen persoonan possessiivimuotoja. Kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi analysoituja tuloksia on 222, joista 183 on *be*-suffiksin sisältäviä suhdemuotoja ja 39 kolmannen persoonan possessiivimuotoja. Tämä on toinen kahdesta kategoriasta, jossa esiintyy myös *-mes/-ommes*-muotoja. Niitä on 11, ja kantasanoina esiintyvät *tjijtjie*, *aehtjie* ja *aahka*.

(43) *Jih dellie dihte båeries aahkemes jeahta.*
 ja niin DEF vanha muori.mes sanoa.SG3
 'Ja niin (se) vanha muori sanoi.' (SIKOR 2021.)

4.1.5 Hallinnolliset tekstit

Hallinnollisten tekstien joukossa osumia on 112. Saneita on 747 516, virkkeitä 62 355. Kyseessä on tarkastelluista tekstikategorioista suurin.

Tuloksista lähes puolet, 54, on ensimmäisen persoonan possessiivimuotoja. Toisen persoonan possessiivimuotoja on 26. Kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi analysoituja muotoja on 32. Näistä 17 on varsinaisia possessiivimuotoja ja 15 suhdemuotoja.

4.1.6 Tiedetekstit

Tiedetekstit tuottavat 7 osumaa 112 708 saneen ja 8 845 virkkeen joukosta. Kyseessä on siis pienin tarkastelluista tekstikategorioista. Tulosten joukossa on yksi suhdemuoto (*aehtjebe*), muut ovat possessiivimuotoja.

4.1.7 Yhteenveto osumista

Kaiken kaikkiaan possessiivimuodot näyttävät olevan selvästi suhdemuotoja harvinaisempia. Suhdemuotoja on 402 enemmän kuin possessiivimuotoja. Lisäksi on muistettava, että viimeksi mainittujen joukossa on useampia väärin analysoituja muotoja, esimerkiksi kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi tulkittuja illatiiveja.

Yleisimpiä possessiivimuodot ovat uskonnollisissa teksteissä ja ei-kaunokirjallisissa teksteissä, joissa pelkästään 1. ja 2. persoonan possessiivimuodot kattavat yli kolmasosan

tuloksista (uskonnollisissa teksteissä noin 37 prosenttia ja ei-kaunokirjallisissa noin 40 prosenttia). Sanomalehtiteksteissä ja kaunokirjallisuudessa omistusmuodot näyttäytyvät melko harvinaisina (sanomalehtiteksteissä n. 12 prosenttia ja kaunokirjallisuudessa n. 10 prosenttia). Lakiteksteissä ei tarkastellussa aineistossa tavata kumpaakaan. Tiedeteksteissä tuloksia on niin vähän, ettei niistä ole mahdollista vetää edes varovaisia yleistäviä johtopäätöksiä. Kun tiedetekstien lisäksi voi olettaa sisältävän myös kielitieteellisiä, mahdollisesti juuri suhde- ja possessiivimuotoja esitteleviä tekstejä, niiden lähempi tarkastelu ei liene tällaisessa tutkimuksessa järkevää. Hallinnollisissa teksteissä tuloksia on korpuksen kokoon nähden varsin vähän. Possessiivimuotoja on kaikkiaan enemmän kuin suhdemuotoja. Kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi analysoiduista tuloksista noin puolet on suhdemuotoja, puolet possessiivimuotoja.

Seuraavaksi luon katsauksen possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymiseen itse valikoimissani tekstiaineistoissa.

4.2 Esiintymät teksteissä

Tässä osiossa tarkastelen possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymistä kokonaisissa eteläsaamenkielisissä teksteissä. Tarkastelen muotojen frekvenssiä sekä sanoja, joista niitä tavallisesti muodostetaan.

Tavoitteenani oli etsiä tekstejä, joissa esiintyisi sekä possessiivi- että suhdemuotoja, mutta tämä osoittautui etenkin ensin mainittujen muotojen matalan frekvenssin vuoksi hyvin hankalaksi. Näin ollen ainoastaan Markuksen evankeliumi, joka myös on teksteistä selvästi pisin, sisältää molempia muotoja. Keskeinen kriteeri tekstien valikoitumisessa on ollut se, miten helposti ne ovat olleet saatavissa. Kaikki tekstit ovat jossain muodossa luettavissa verkossa. On varmasti olemassa aineistoa, jotka tarjoaisivat enemmän possessiivi- ja suhdemuotoja tutkittaviksi, mutta aikataulua ja työmäärää silmälläpitäen päädyin edellisessä luvussa esittelemiini. Korostettakoon, että tarkastelemani muodot ovat varsin harvinaisia, eivätkä siis esiinny likimainkaan kaikissa teksteissä. Tämän vuoksi esimerkiksi kymmenen satunnaisen tekstin valitseminen ei olisi ollut tutkielman kannalta tarkoituksenmukaista: ei ole mahdoton skenaario, että näissä teksteissä ei olisi esiintynyt ensimmäistäkään suhde- tai possessiivimuotoa.

Taulukko 12: Possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymät tekstiaineistoissa.

Teksti	Possessiivimuodot	Suhdemuodot
Markosen vaentjele (2018)	17	19
Staloe mij dakterem utni	-	4
Biernen bijre		2
Saemien skääjebarkijen gaertene	-	6
Guektiengielevoete	-	11
Maadteraahkan sealojne gietine gáaroeminie	-	2
Aellieh maaneme	2	-
Joejkeme jeala	1	-

Taulukko 13: Possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymät tekstiaineistoissa, eriteltyinä muodoittain.

Teksti	SG1	SG2	SG3	-be	-åbpoe	-mes
Markosen vaentjele (2018)	6	8	3	19	-	-
Staloe mij dakterem utni	-	-	-	2	2	-
Biernen bijre	-	-	-	2	-	
Saemien skääjebarkijen gaertene	-	-	-	5	-	1
Guektiengielevoete	-	-	-	5	-	6
Maadteraahkan sealojne gietine gáaroeminie	-	-	-	2		-
Aellieh maaneme	2	-	-	-		-
Joejkeme jeala	-	1	-	-	-	-

Taulukko 14: Possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymät tekstiaineistoissa, eriteltyinä sijamuodoittain.

Sijamuoto	Possessiivimuodot	Suhdemuodot
NOM	12	23
GEN	-	-
AKK	7	10
INE	-	-
ELA	-	3
ILL	1	8
KOM	-	-
ESS	-	-

Taulukko 15: sanat, joista aineistossa on muodostettu suhde- tai possessiivimuotoja.

Sana	Possessiivimuotojen esiintymät	Suhdemuotojen esiintymät
<i>aahka</i> 'isoäiti'		1
<i>aahkove</i> 'isoäidin lapsenlapsi'		1
<i>aehtjje</i> 'isä'	6	11
<i>geelle</i> 'aviomies'		1
<i>gåmma</i> 'vaimo'		6
<i>daktere</i> 'tytär'		2
<i>Jupmele</i> 'Jumala'	2	
<i>maana</i> 'lapsi'	2	
<i>nïejte</i> 'tyttö (myös esim. palvelustyttö)'	1	
<i>seasa</i> 'täti (isän sisko)'		1
<i>sijjje</i> 'paikka'	1	
<i>tjïdtjje</i> 'äiti'	5	16
<i>vielle</i> 'veli'	2	3
<i>vijve</i> 'vävy'		2
<i>åejvie</i> 'herra, johtaja'	1	

4.2.1 Possessiivimuodot

Tarkastelussa on yhteensä 20 possessiivimuotoa kolmesta eri tekstistä. Markuksen evankeliumissa possessiivi- ja suhdemuodot näyttäytyvät suurin piirtein yhtä harvinaisina. Yli 10 000 tuhannen sanan (10 871 mukaan lukien otsikot ja väliotsikot sekä jakeita ilmaisevat luvut) joukosta possessiivimuotoja on 17 ja suhdemuotoja 20. Possessiivimuotojen osuus on täten noin 0,16 prosenttia ja suhdemuotojen 0,18 prosenttia. Niiden yhteenlaskettu osuus on siis noin 0,34 prosenttia.

Muissa teksteissä tilanne on toinen. Possessiivimuodot vaikuttavat olevan kirjoitetuissa aineistoissa niin harvinaisia, että niiden etsiminen tuntuu työläältä. On hyvä pitää mielessä, että korpustulosten mukaan possessiivimuodot esiintyvät uskonnollisissa teksteissä useammin kuin muissa tekstilajeissa. Ne myös ovat uskonnollisissa teksteissä suhdemuotoja yleisempiä. Saattaa olla, että asian taustalla on konservatiivisempi, arkaismeja paremmin säilyttävä Raamatun kieli, mutta asian selvittäminen vaatisi perusteellisempaa tutkimusta. Joka tapauksessa possessiivimuodot näyttäytyvät omassa aineistossani selvästi suhdemuotoja harvinaisempina.

Possessiivimuotoja esiintyy aineistossa kolmessa sijamuodossa: nominatiivissa, akkusatiivissa ja illatiivissa, viimeksi mainitussa vain yhden kerran. Muotoja muodostetaan odotuksenmukaisesti lähinnä perhe- ja sukulaissanoista. Aineistossa esiintyvät sanat *aehtjie*, *maana*, *niejte*, *tjijdie*, *vielle* ja *maana*. On myös sanoja, jotka eivät varsinaisesti kuulu sukulaissanojen kategoriaan, kuten *Jupmele* 'jumala' ja *æjvie* 'herra'.

- (44) *Nyjsenæjja vaestede: "Nov gujht **Åajveme**, mohte*
 Nainen vastata.SG3 niin varmasti herra.PXSG1 mutta
skoerhtjh hov buertien nuelesne, maanaj
 koiranpentu.PL -han pöytä.GEN alla lapsi.PL.GEN
beetsuvh burrieh."
 loppu.PL laittaa.PL3

'Nainen vastaa: "Niin varmasti, herrani, mutta ovathan koiranpennutkin pöydän alla ja saavat loput lasten ruoasta.'" (Mark.a 7:28.)

- (45) "*Jupmeleme, **Jupmeleme**, man åvteste leah*
 Jumala.PXSG1 Jumala.PXSG1 minkä vuoksi olla.SG2
mannem laahpeme!"
 SG1.AKK hylätä.PERFPARTIS

'Jumalani, jumalani, miksi olet minut hylännyt?' (Mark 15: 34.)

Näissäkin kyse on kuitenkin selkeästi hahmottuvasta suhteesta kahden olennon välillä. On toki mahdollista ja näiden esimerkkien valossa houkuttelevaa ajatella, että possessiivimuotoa voisi käyttää myös puhuttelumuotona, siis eräänlaisena vokatiivina, mutta tämä vaatisi perusteellisempaa tutkimusta ja huomattavasti laajemman otannan.

Kiinnostava on lause, jossa possessiivimuoto on muodostettu elotonta asiaa ilmaisevasta sanasta:

- (46) *Jeesuse járra learohkidie vuartesje jih*
 Jeesus kiertää.SG3 opetuslapset.PL.AKK tarkkailla.SG3 ja
Piehterem byödtē: "Saatane, vuelkieh
 Pietari.AKK komentaa.SG3 Saatana mennä.IMP.SG2

sæjjasadh!

paikka.ILL.PXSG2

Jeesus tarkkailee opetuslapsiaan ja komentaa Pietaria: 'Saatana, mene paikkaasi!'¹⁷ (Mark 10: 33.)

Harvinaisimpia ovat kolmannen persoonan possessiivimuodot, joita esiintyy aineistoissa kolme kappaletta, kaikki Markuksen evankeliumissa.

- (47) *Dejtie jijtse gâajkoe gohtje, jih dah jis Sebedajosem,*
 SG3.AKK REFL luokse kutsua.SG3 ja SG3 taas Sebedeus.AKK
aehtjemse, vinhtese laehpielægan triengkigujmie ektesne,
 isä.AKK.PXSG3 vene.ILL jättää.MOM.DU3 renki.PL.KOM yhdessä
jih Jeesusem dåeriedægan.
 ja Jeesus.AKK seurata.DU3

'(Hän) kutsuu heidät luokseen, ja he vuorostaan jättävät isänsä Sebedeuksen veneeseen yhdessä tämän palkkalaisten kanssa ja seuraavat Jeesusta.'
 (Mark.a 1:20.)

- (48) ...*Fiere guhte gie gåetiem jallh viellide jallh*
 jokainen kuka.heistä joka talo.AKK tai veli.PL.AKK tai
åabpide jallh tjidtjemse jallh aehtjemse jallh
 sisko.PL.AKK tai äiti.AKK.PXSG3 tai isä.AKK.PXSG3 tai
jijtse maanide jallh saajoe-laantem mov
 REFL.GEN.PXSG3 lapsi.PL.AKK tai viljelys-maa SG1.GEN
gielhtie jih Bueriesaernien gielhtie laahpa dihte edtja
 vuoksi ja ilosanoma.GEN vuoksi jättää.SG3 se tulla.SG3
stoere-lâhkh bäästide åadtjodh...
 moninkertainen takaisin saada.INF

¹⁷ Markuksen evankeliumin vuoden 1992 suomennoksessa tämän lainauksen loppuosa on käännetty: "Väisty tieltäni, Saatana!". Vuoden 2020 käänöksessä repliikki kuuluu "Sinun kuuluu seurata minua, Saatana!". (Mark.b 10: 33.)

'Jokainen, joka minun ja ilosanoman vuoksi jättää talonsa tai veljensä tai siskonsa tai äitinsä tai isänsä tai lapsensa tai viljelysmaansa, saa (kaiken) moninkertaisesti takaisin.' (Mark.a 10:29–30.)

Esimerkki 48 on kiinnostava siksi, että siinä luetellaan useita objekteja, jotka voisi teoriassa ilmaista possessiivimuodoilla. Kuitenkin ainoastaan isä ja äiti ovat possessiivimuodoissa (*tjidtjemse* ja *aehtjemse*), kun taas veljet, siskot ja lapset esiintyvät perusmuodoissaan. Syynä lienee se, että possessiivimuodot ovat mahdollisia vain yksikössä, eivät monikossa tai duaalissa. Isä ja äiti hahmottuvat tekstissä asioiksi, joita kullakin ihmisellä voi olla vain yksi. Siskoja, veljiä ja lapsia taas voi olla useita. Huomionarvoista on, että omistajuutta ilmaiseva refleksiivipronomini esiintyy ainoastaan sanan *maanide* 'lapset' yhteydessä, kun taas siskot ja veljet jäävät ilman eksplisiittistä omistajuussuhdetta. Tämä johtunee siitä, että siskoa ja veljeä tarkoittavat sanat ilmaisevat itsessään sukulaisuussuhteen: ellei muuta mainita, ne hahmottuvat kuvailtavan henkilön omiksi, eivät jonkun toisen sisaruksiksi. Lasten kohdalla on ehkä tarpeen täsmentää, että kyse on nimenomaan omista lapsista. Esimerkit osoittavat myös kolmannen persoonan possessiivimuodon esiintyvän sekä geneerisessä (jonkun teoreettisen henkilön isä tai äiti, esimerkki 48) että spesifisessä (tiettyjen henkilöiden isä, esimerkki 47) merkityksessä.

43 sanan mittaisessa runossa "Aellieh maaneme" esiintyy nimessäkin näkyvä sanan *maana* 'lapsi' ensimmäisen persoonan possessiivimuoto kahdessa yhteydessä.

(49) *Aellieh* *maaneme* / *man* *guhkiem* *gaatoeh*.
 NEG.IMP.SG2 lapsi.PXSG1 miten kauas kadota.KNG
 'Lapseni, älä katoa kauas.' (Jåma, 2000.)

(50) *Annje* *gujht* *maaneme* / *baalkam* *gaavnh*.
 Vielä varmasti lapsi.PXSG1 polku.AKK löytää.SG2
 'Kyllä, lapseni, vielä polun löydät.' (Jåma 2000.)

Runoa analysoivassa tekstissä (Mølnvik 2021) täsmennetään, että *maaneme* tarkoittaa *mov maana* 'minun lapseni'. Lieneekö tähän syynä se, että muoto on tosiaan nykykielessä niin harvinainen, että jotkut kirjoittajat kokevat sen vaativan tuekseen tämän vaihtohtoisen analyttisen ilmaisutavan. Tarkastelemissani kieliopissa possessiivimuotoja ei luonnehdinta arkaaisiksi tai runokielisiksi, mutta on mahdollista, että harvinaistuneet muodot hahmottuvat tällaisina nykyisille kielenkäyttäjille.

654 sanan mittaisessa tekstissä ”Joejkeme jeala” (’Joikaaminen elää’) esiintyy ainoastaan yksi possessiivimuoto: *aahtjedh* ’isäsi’. Sen sijaan samassa kohdassa esiintyvä kirjoittajan isoäitiin viittaava *aahka* on perusmuodossa, vaikka kontekstiin sopisi myös *aahkeme* ’isoäitini’. Yksistään kontekstista lienee kuitenkin selvää, että kyse on kirjoittajan isoäidistä. Sana *aahtjedh* sen sijaan esiintyy isoäitiä siteeraavassa lauseessa, joten jos se olisi perusmuodossaan, viittaisi se luultavasti ennemminkin isoäidin isään. Tässä tapauksessa possessiivimuoto siis vaikuttaa oleellisesti siihen, että lauseessa ilmaistu sukulaisuussuhde välittyy oikein. Possessiivimuodon sijasta voisi kuitenkin hyvin käyttää genetiivimuotoista omistajaa: *dov aehtjie*. Useimmiten näin tehdäänkin: samassa tekstissä esiintyy myös ilmaisu *altese baernie* ’hänen poikansa’. Lyhyehkön ja ilmaisultaan paikoittain epäselvänä välittyvän tekstin omistusrakenteita tarkastelemalla on mahdotonta sanoa, miksi kirjoittaja on valinnut juuri sanan *aehtjie* kohdalla possessiivimuodon. Asiaan saattaa vaikuttaa sekin, että virkkeessä, jossa possessiivimuoto esiintyy, siteerataan toista ihmistä.

Possessiivimuotojen (vähäisten) esiintymien lisäksi on tietysti tärkeää huomioida kohdat, joissa possessiivimuodot eivät esiinny, vaikka ne tuntuisivat mahdollisilta. Kaikissa tarkastelluissa teksteissä on perhettä ja sukua kuvaavaa sanastoa ja perhe- ja sukulaisuussuhteiden ilmaisemista, mutta useimmiten ilman possessiivimuotoja. Tällöin kirjoittajat ovat turvautuneet toisiin keinoihin, esimerkiksi suhdemuotoihin.

4.2.2 Suhdemuodot

Tarkastelussa on 44 suhdemuotoa yhteensä kuudesta tekstistä. Suhdemuotoja on siis tarkasteltavassa aineistossa huomattavasti enemmän kuin possessiivimuotoja. Syy tähän on yksinkertaisesti se, että tekstejä silmäillessäni niitä tuli vastaan useammin: en ole jättänyt tarkastelun ulkopuolelle yhtäkään tekstiä, josta löysin possessiivimuotoja. Suhdemuotojen kanssa olin sen sijaan valikoivampi, koska tarjonta oli verraten runsasta.

Myös suhdemuotoja muodostetaan odotuksenmukaisesti lähinnä perhe- ja sukulaissanoista. Aineistossa esiintyvät seuraavat sanat: *aahka* ’isoäiti, vanha nainen’, *aahkove* ’isoäidin lapsenlapsi’, *aehtjie* ’isä’, *geelle* ’aviomies’, *gämma* ’vaimo’, *daktere* ’tytär’, *seasa* ’täti (isän sisko)’, *tjidtjie* ’äiti’, *vielle* ’veli’, *vijve* ’vävy’.

Markuksen evankeliumissa suhdemuotoja on esiintyy neljässä sijamuodossa: nominatiivissa, akkusatiivissa, elatiivissa ja illatiivissa. Selvästi eniten suhdemuotoja esiintyy akkusatiivissa. Akkusatiiviesiintymät kattavat kaikista tekstissä olevista suhdemuodoista noin puolet.

Toisinaan suhdemuodot todella tuntuvat esiintyvän selkeästi kolmannen persoonan possessiivimuotojen roolissa, esimerkiksi lauseessa, jonka suomenkielisessä käännöksessä esiintyy sekä ensimmäisen että kolmannen persoonan possessiivisuffikseja:

- (51) *Mose maaje jeehti: aahtjemdh jih tjædtjemdh*
 Mooses tosiaan sanoa.SG3.PRET isä.PXSG2 ja äiti.PXSG2
galkh earoehtidh jih: dihte guhte aehtjebem jallh tjidjtjebem
 tulla.SG2 kunnioittaa.INF ja: se joka isä.be.AKK tai äiti.be.AKK
laavsa, galka jaemedh.
 puhua.pahaa, tulla.SG3 kuolla.INF
 'Mooseshan sanoi: 'Kunnioita isääsi ja äitiäsi' ja 'Se, joka puhuu pahaa isästään tai äidistään, ansaitsee kuolla.'" (Mark 7:10.)

Suhdemuodoilla on myös sekä refleksiivistä että ei-refleksiivistä käyttöä, kuten seuraavista esimerkeistä ilmenee:

- (52) *Jeesuse aehtjebem gihtjie: "Man guhkiem lea*
 Jeesus isä.be.AKK kysyä.SG3 miten pitkä olla.SG3
naemhtie?" "Maana-baeleste," aehtjebe vaestede.
 tuollainen lapsuus.ELA isä.be vastata.SG3
 'Jeesus kysyy (pojan) isältä: "Miten pitkään (hän) on ollut tuollainen?"
 "Lapsuudesta asti", isä vastaa.' (Mark.a 9:21.)

- (53) *Dellie aehtjebem jih tjidjtjebem meatan vaalta jih*
 Sitten isä.be.AKK ja äiti.be.AKK mukaan ottaa.SG3 ja
dejtie jeatjabidie gieh dåeredeminie, jih
 PL3.AKK muu.PL.AKK joka.PL olla.mukana.KONV ja
tjaanga dahkoe gusnie maana.
 mennä.SG3 sinne missä lapsi.
 Sitten ottaa mukaan (lapsen) isän ja äidin ja ne muut, jotka ovat mukana, ja menee sinne, missä lapsi on. (Mark.a 5:40.)

- (54) *Alma edtja viellebem jaemiedasse seedtedh jih*
 Mies tulla.SG3 veli.be.AKK kuolema.ILL lähettää.INF ja

aehtjie jijtse maanam...

isä itse.GEN.PXSG3 lapsi.AKK

'Mies syöksee veljensä kuolemaan ja isä (oman) lapsensa...' (Mark.a 13:12.)

Ensimmäisessä esimerkissä Jeesus ei suinkaan tiedustele asiaa omalta isältään, vaan aiemmin tekstissä mainitun pojan isältä. Herää kysymys, voisiko suhdemuodon korvata tässä possessiivimuodolla: *Jeesuse aehtjemse gihjtjie: "Man guhkiem lea nemhtie?" "Maana-baeleste," aehtjese vaestede.* On mahdollista, että isä hahmottuisi tällöin pikemminkin Jeesuksen isäksi. Saattaa olla, että aiotun merkityksen, tai ainakin samansuuntaisen, voisi ilmaista mieluummin demonstratiivipronominilla tai määräisellä artikkelilla: *dam aehtjie* '(siltä) isältä (pojan isä, eli se isä, joka aiemminkin on mainittu)'.

Aiemmassa esille nostamassani esimerkissä *aehtjebem* ja *tjijtjebem* viittaavat hypoteettisen tekijän ('se, joka...') vanhempiin, seuraavassa esimerkissä *viellebe* taas viittaa epämääräisen miehen veljeen: tarkoitus on kertoa yleisesti, että ihmiset surmaavat perheenjäseniään. Yleinen tai teoreettinen on myös elatiivimuotoinen *gammabistie*, joka esiintyy Jeesuksen ja opetuslasten välisessä keskustelussa, kun nämä puhuvat miehen oikeudesta erota vaimostaan. Toisaalta joissain esimerkeissä esiintyy myös konkreettisia, tarkasti määritettyjä henkilöitä ja heidän perheenjäseniään. Tässä suhteessa suhdemuotojen käyttö ei vaikuta eroavan kolmannen persoonan possessiivimuotojen käytöstä.

Esimerkki 37 on kiinnostava senkin vuoksi, että siinä esiintyy saman virkkeen sisällä sekä suhdemuoto että analyttinen omistusrakenne, jossa kolmannen persoonan possessiivimuodossa oleva refleksiivipronomini *jijtse* liittyy omistettavaan, tässä tapauksessa sanaan *maana* 'lapsi'. Tällaiset esimerkit saavat pohtimaan, milloin suhdemuodot ja possessiivimuodot ovat lainkaan tarpeellisia. Nähdäkseni virkkeen voisi hyvin muotoilla niin, että molempien omistussuhteiden ilmaisemiseen käytettäisiin analyttistä rakennetta: *Alma edtja jijtse viellem jaemiedasse seedtedh jih aehtjie jijtse maanam.* On tietysti mahdollista, että sekä possessiivi- että suhdemuotoja käytön taustalla on toisinaan yksinkertaisesti pyrkimys välttää toisteisuutta ja monipuolistaa kieltä. Tällainen käyttö ei kuitenkaan vaikuta olevan kovin tavallista.

Kuten on tullut ilmi, järin usein suhdemuotoja ei teksteissä esiinny. Silloin, kun puhe on perheestä tai suvusta, ihmisiin kuitenkin toisinaan viitataan suhdemuodoilla. Esimerkiksi

saamelaisia käsitöitä tekevstä Ellen Elise Jámasta kertovassa journalistisessa henkilöjutussa (435 sanaa) Jáman isään ja tätiin viitataan sanoilla *aehtjebe* ja *seasebe*.

- (55) *Seasebe* *lea* *boengeskuvmiem* *jih* *beelhem* *dongkeme*
 täti.be olla.SG3 *boengeskuvmie*.AKK ja vyö.AKK tilata.PRTSP
aajkohke *Ellan* *skyllemasse*.
 serkku Ella.GEN konfirmaatio.ILL

'Täti (isän sisko) on tilannut *boengeskuvmien* (kaulan ympäri laitettava osa eteläsaamelaisten puvussa) ja vyön Ella-serkun konfirmaatioon.' (Dunfjeld-Mølnvik 2024.)

- (56) *Aehtjebe*, *Mattias* *Jáma átma* *vihkele* *maanah* *áadtjoeh*
 isä.be Mattias Jáma HABEO.SG3 tärkeä lapsi.PL saada.PL3
jijtjh *nænnoestidh* *mejnie* *sijhtieh* *giehtelidh*.
 REFL.PL valita.INF mikä.KOM haluta.PL3 tehdä.INF

'Isä Mattias Jámallle on tärkeää, että lapset saavat itse päättää, mitä haluavat tehdä.' (Dunfjeld-Mølnvik 2024.)

Karhua käsittelevässä tekstissä "Biernen bijre" (398 sanaa) käytetään suhdemuotoja sanoista *tjidtjie* 'äiti' ja *gámma* 'vaimo'. Nämä vaikuttavat olevan eräitä tavallisimmista kantasanoista, joista suhdemuotoja muodostetaan.

- (57) *Tjoeri* *biernine* *gaavmosne* *jieledh*, *tjidtjebe*
 Joutua.SG3.PRET karhu.KOM pesä.INE elää.PRET.SG3 äiti.be
sjidti *elties* *almetjen* *maanide* *jih*
 tulla.PRET.SG3 se.GEN ihminen.GEN lapsi.PL.ILL ja
iktsth *lij* *gámmabasse* *giemhpesih* *dáajmije*.
 aina olla.PRET vaimo.be.ILL hellä ja kohtelias.

'(Nainen) joutui elämään karhun kanssa pesässä, tuli äidiksi sen ihmislapsille, ja se (karhu) oli aina vaimolleen hellä ja kohtelias.' (Birkeland 2002.)

-mes/-ommes-tunnukselliset suhdemuodot ovat selvästi harvinaisempia kuin *-be/åbpoe*-tunnukselliset, mutta niitä esiintyy kuitenkin kahdessa tekstissä. Teoksessa *Saemien skåajjebarkijen gaertene* tällainen muodostetaan sanasta *aehtjie* 'isä':

- (58) *Dah jaepieh goh desnie barki sih*
 DEF.PL vuosi.PL kun siellä työskennellä.PRET.SG3 hyvin
leah joekoenlaakan mojhtesasse dabranamme,
 olla.PL3 erityisesti.MOD muisti.ILL jäädä.kiinni
guktie dah elkieh gie annjejieliminie, maehtieh
 kuinka DEF.PL poika.PL jotka vielä elää.KONV voida.PL3
soptsestidh mij aaj dillie deahpedi, - guktie
 kertoa.INF mitä myös silloin tapahtua.PRET.SG3 kuinka
aehtjemes lij soptsestamme.
 isä.mes olla.PRET.SG3 kertoa.PERFPARTIS

'Ne vuodet, jotka siellä työskenteli, ovat erityisesti jääneet muistiin, joten pojat, jotka yhä ovat elossa, voivat kertoa, mitä silloinkin tapahtui – mitä isä (heidän isänsä) oli kertonut.' (Elsvatn 1996, 4.)

Kolmen sivun mittainen novelli ”Guektiengielevoete” on peräisin Anna Jacobsenin (1998) kirjasta *Don jih daan bijre*. Teksti on kiinnostava sikäli, että siinä käytetään sekä *-be* että *-mes*-suffiksillisia suhdemuotoja viittamaan samoihin henkilöihin. Päähahmon äiti on toisinaan *tjidtjebe*, toisinaan *tjidtjemes*.

- (59) *Tjidtjebe ojhte lähka: Gieries Åvletje!*
 äiti.be todella lukea.SG3 rakas.ATTR Åvle.DEM
 'Äiti todella luki: Rakas pieni Åvle!' (Jacobsen 1998, 53.)
- (60) *Tjidtjemes tjoevere jarkoestidh: Kjære lille Ole!*
 äiti.mes täytyä.SG3 kääntää.INF rakas pieni Ole
 'Äidin täytyi kääntää: Rakas pieni Ole!' (Jacobsen 1998, 53.)

Ylikoski (2018, 29–32) on huomionnut saman asian toisissa eteläsaamenkielisissä teksteissä: selitykseksi tarjotaan, että *tjidtjemes* korostaa äidin asemaa perheessä, tämän koko perhettä koskevaa äitiyttä, kun taas *tjidtjebe* kytkee äidin vain yhteen ihmiseen. Tarinassa ”Guektiengielevoete” muodot esiintyvät hyvin lähekkäin, eikä esimerkkilauseiden 60 ja 61 välissä tuoda esille muita perheenjäseniä. Tästä huolimatta on mahdollista, että kirjoittaja haluaa toisinaan nimenomaisesti korostaa äidin ja Åvla-lapsen välistä suhdetta ja toisinaan äidin asemaa perheen äitinä. Suomessa voisi vastaavanlaisessa tilanteessa käyttää vuoroin

perusmuotoa *äiti* ja vuoroin possessiivisuffiksillista muotoa (hänen) *äitinsä*. *-mes*-muodossa esiintyy myös perheen isoäiti eli *aahka*. Kenties *aahkemes* jälleen korostaa henkilön asemaa perheen isoäitinä. Tällöin voidaan ajatella, että muoto *aahkebe*, jota tekstissä ei esiinny, kytkisi isoäidin jonkun tietyn ihmisen isoäidiksi.

-be/-åbpoe- ja *-mes/-ommes-*muotojen väliset erot ovat kiinnostavia, mutta kuten aiemmin mainitsin, tässä tutkimuksessa en perehdy niihin syvemmin. On kuitenkin oleellista huomioida, että harvinaisina pidettyjä *-mes/-ommes-*muodosteitakin tulee silloin tällöin teksteissä vastaan. On tosin huomioitava, että molemmat aineiston tekstit, joissa muotoja esiintyy, ovat samalta kirjoittajalta. Jaahkenelkien Aanna eli Anna Jacobsen on nimittäin ilmoitettu alun perin norjaksi kirjoitetun *Saemien skåajjebarkijen gaerten*en kääntäjäksi. Jacobsenille muodot vaikuttavat olleen luonteva osa kirjoitettua kieltä, mutta jää epäselväksi, miten tuttuja ne ovat muille kieliyhteisön jäsenille.

Hyvin harvinaisina sekä korpushauissa että aineistoteksteissä näyttäytyvien *-åbpoe*-muotojen matala frekvenssi saattaa selittyä kolmitavuisien sanojen vähäisellä määrällä. Tosin esimerkiksi *daktere* hahmottuu varsin tavallisena sanana ja lisäksi hyvin odotuksenmukaisena kantasanaana suhdemuodolle. On mahdollista, että suhdemuodoissa kartetaan pidempää *-åbpoe*-tunnusta, mutta yksinomaan tämän aineiston perusteella tällaista johtopäätöstä ei ole perusteltua tehdä.

4.3 Yhteenveto

Edellä olen ensin luonut katsauksen possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymiin noin kahden miljoonan saneen korpuksessa ja sen jälkeen tutkinut muotojen käyttöä yleiskielisissä teksteissä. Tarkasteltavien kielimuotojen kirjo on melko laaja. Uskonnolliset tekstit, kaunokirjallisuus ja modernit sanomalehtitekstit ovat selvästi toisistaan poikkeavia tekstilajeja, joten on luonnollista, että niissä myös käytetään kielen ilmaisukeinoja eri tavoin. On siis oltava varovainen, ettei tule yleistäneeksi joitain possessiivi- ja suhdemuotojen piirteitä koskemaan eteläsaamen kieltä kokonaisuudessaan. On hyvä muistaa jo aivan alussa toteamani seikka, että molemmat tarkasteltavat muodot ovat kielessä marginaalisia. Monet tekstit ja varmasti myös keskustelutilanteet tulevat vallan hyvin toimeen sekä possessiivi- että suhdemuodoitta. Perustuen siihen, kuinka hankalaa possessiivimuotoja oli löytää, rohkenen arvella, että niiden asema on kielessä selvästi suhdemuotoja marginaalisempi. Silloin, kun niitä esiintyy, ei niiden käytössä ole sinänsä mitään kysymyksiä herättävää. Niitä

muodostetaan lähinnä perhe- ja sukulaissanoista, ja ne ilmaisevat referenttien välistä omistajuutta ja omistettavuutta tai laiveammin ilmaistuna referenttien välisiä suhteita.

Aiemmin mainitsin, että Markuksen evankeliumissa suhdemuotoja näytettiin käytettävän refleksiivisesti viittaamaan epämääräisiin tai teoreettisiin toimijoihin, esimerkiksi sen tyyppisissä ilmaisuissa kuin 'se, joka eroaa vaimostaan' tai 'mies vie veljensä surmaan'. Toisaalta muualta löytyy lauseita, joissa selvästi mainitaan konkreettinen henkilö. Suhde- ja possessiivimuotojen ero ei näin ollen tunnu olevan refleksiivisyydessä. Pikemminkin vaikuttaa todennäköiseltä se Ylikosken (2018) kiteytys, että vaikka suhdemuodot ovat luonteeltaan erilaisia kuin possessiivimuodot, nykykielessä niiden funktiot saattavat asettua osittain päällekkäin. Molempiahan voidaan luonnehtia muodoiksi, jotka ilmaisevat pääasiassa ihmisten välisiä suhteita. Vaikka näyttäisi siltä, että sekä *viellese* että *viellebe* ovat tavallaan 'hänen veljensä', ainakin molemmat voidaan tällä tavalla suomentaa, taustalla on myös jotain muuta.

Ylikosken (2018) esittämän suhdemuotojen todellisen tai alkuperäisen luonteen sisäistämiseksi on pysähdyttävä miettimään, mitä tapahtuisi, jos lauseita ei kääntäisi mekaanisesti suomen possessiivisuffiksilla, vaan ajattelisi suhdemuotoa merkityksessä 'se, joka mainituista on x'. Aiemmin esille nostamani esimerkki (38) kertoo perheestä, johon kuuluu vaimo Jevia, mies Polly ja poika Brian. Olen esittänyt, että sanat *geellebe* ja *baernebe* voidaan kääntää '(hänen) miehensä' ja '(hänen/heidän) lapsensa'. Tässä kohtaa on syytä pohtia, voisiko lauseen kääntää vielä selittävämmiin seuraavasti:

...Jevia ja (se, joka mainituista on) aviomies (eli) Polly istuvat ja juovat kahvia, kun taas (se, joka mainituista on) poika (eli) Brian leikkii lattialla.

Jos mieheen ja poikaan viitattaisiinkin possessiivimuodoilla *geellese* ja *baernese*, vaikuttaisiko se millään tavalla lauseen luentaan? Tätä on vaikea sanoa tiedustelematta asiaa natiivipuhujalta. Possessiivimuodot ja suhdemuodot kuitenkin harvoin esiintyvät yhtä aikaa. Markuksen evankeliumissakaan kolmannen persoonan possessiivimuodot eivät esiinny samassa yhteydessä suhdemuotojen kanssa. Tässä tuskin on kyse siitä, että muodot olisivat vapaassa vaihtelussa, vaan siitä, että suhdemuotoja voidaan joissain yhteyksissä käyttää sellaisessa tarkoituksessa, joka on päällekkäinen possessiivimuotojen kanssa: korostamaan henkilöiden välistä suhdetta. Yllä oleva lause saattaisi olla mahdollista kääntää myös määräisiä muotoja hyödyntäen sellaiseen kieleen, jossa määräiset muodot ovat vakiintuneet osaksi kielioppia. Aiemmin antamani esimerkin tapaan *geellebe* voisi olla englanniksi *the*

husband tai ruotsiksi *mannen* (se, joka on aviomies), samoin kuin *baernebe* voisi olla *the son* tai *sonen*. Tästä huolimatta on toki syytä pitää erillään käsite 'se, joka on poika', joka siis viittaa resiprookkisessa suhteessa olevista referenteistä yhteen, sekä possessiivinen 'hänen poikansa' ja määräinen '(se) poika' (tästä huomauttaa myös Ylikoski 2018, 38). Oleellista on se, että nämä domeenit hahmottuvat siinä määrin läheisiksi, että yhden kielen kontrastiivinen muoto voi joissain tapauksissa kääntyä toiseen kieleen määräisenä tai possessiivisena.

Vaikka suhdemuodot on varmasti syytä pitää erillään niin possessiivimuodoista kuin artikkelimaisella demonstratiivipronominilla muodostettavista määräisistä muodoistakin, muotojen tarkastelu teksteissä johdattelee miettimään, onko syy possessiivimuotojen marginalisoitumiselle se, että niillä ei varsinaisesti ole sijaa kielessä. Monissa yhteyksissä analyttiset muodot kuten *mov/dov/sov/altese maana* 'minun/sinun/hänen lapsensa' tai refleksiivinen *jijtse maana* 'lapsensa' tuntuvat riittävilä. Lisäksi suhdemuodot, vaikka eivät possessiivimuotoja olekaan, palvelevat joissain yhteyksissä samantyyppistä tarkoitusta lauseessa. Tämän voi huomata siitäkkin, miten usein *-be/-åbpoe*-muoto on luontevaa kääntää suomeksi possessiivisuffiksilla. Kun kielessä on tapa ilmaista sekä eksplisiittistä omistajuutta että ilmoitetun joukon jäsenten välisiä suhteita, on vaikea keksiä, missä yhteydessä possessiivimuodot olisivat tarpeellisia.

Toki on hyvä muistaa, että suhdemuodotkaan eivät vaikuta olevan missään yhteydessä välttämättömiä. Niiden funktio on pikemminkin nähtävä emfaattiseksi: mikäli kielenkäyttjä haluaa korostaa esimerkiksi puheena olevan äidin äitiyttä, eli äidin suhdetta muihin perheenjäseniin, on hänellä siihen keino. Läheskään aina tällainen korostaminen ei kuitenkaan ole tarpeellista.

Itse asiassa suomen possessiivisuffiksit saattavat olla tässä suhteessa samantyyppisiä eteläsaamen suhdemuotojen kanssa. Vaikka possessiivisuffikseja pidetään suomen yleiskielessä pakollisina, arkikielessä ne ovat harvinaistuneet siinä missä itämerensuomalaisissa kielissä yleensäkin (esim. Kangasmaa-Minn 1986; Norblad 2022). Lisäksi standardikielessäkin lauseet ovat joissain yhteyksissä täysin ymmärrettäviä, vaikka possessiivisuffiksit jättäisi pois: *Näin isäni tulevan autotallista* voisi olla myös *Näin isän tulevan autotallista*. Jos konteksti on selvillä, ei jälkimmäinen lause varmaankaan jätä epäilyksiä siitä, kenen isästä on kysymys. Korostan, että en tässä vedä suoraa yhtäläisyysmerkkejä suomen possessiivisuffiksien ja eteläsaamen suhdemuotojen välille. Totean vain, että muotojen käytöstä on löydettävissä yhtäläisyyksiä sikäli, että molempia

voidaan pitää luonteeltaan korostavina pikemminkin kuin ymmärrettävyyden kannalta välttämättöminä.

On pidettävä mielessä, että tässä osiossa esitetyt havainnot on tehty sekä puutteellisella kielitajulla että suppealla aineistolla. Etenkin possessiivimuotoja tuntuu esiintyvän teksteissä hyvin vähän, mikä vaikeuttaa niiden ja suhdemuotojen vertailua. Raamatun ulkopuolella tekstejä, joissa muodot esiintyvät rinnakkain, tuntuu olevan hyvin hankala löytää. Vaikka tuntuu uskottavalta, että possessiivimuodot ovat syrjäytyneet analyyttisten rakenteiden lisäksi myös suhdemuotojen tieltä, asia vaatii ehdottomasti lisää tutkimusta.

5 Lopuksi

Eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotojen tutkimus tuntui aluksi liiankin rajatulta aiheelta, kun alun perin mielenkiintoni kohteena olivat possessiivisuffiksit yleisesti. Selvää kuitenkin oli, että uralilaisissa kielissä näin yleinen ja monitahoinen morfologinen kategoria ei voinut sellaisenaan olla tutkimusaihe. Oli keskityttävä yhteen kieleen. Eteläsaame ei tunnu ainakaan itsestään selvältä valinnalta, koska possessiivisuffiksit ovat siinä niin marginalisoitunut kategoria, että niiden esiintymät on luontevaa nähdä kiteytyneiksi muodoiksi. Marginaalisuus ei kuitenkaan ole este tutkimukselle eikä missään nimessä tarkoita sitä, että tulokset eivät voisi olla kiinnostavia. Erityisen kiehtovaksi tutkimusaiheeksi possessiivisuffiksit, tai eteläsaamen tapauksessa pikemminkin possessiivimuodot, muodostuvat siinä vaiheessa, kun niitä verrataan niin ikään marginaalisiin, mutta melko heikosti tutkittuihin suhdemuotoihin, joille ei tunnu löytyvän selkeitä vastineista muista kielistä.

Opinnäytteen parissa työskentely ei ollut aivan niin sujuvaa, kuin olisin halunnut. Alkuvaiheessa muut opinnot asettuivat tekemisen tielle, myöhemmin näkökulman ja aineiston rajaaminen tuotti hankaluuksia. Muotojen lauseopillisen käytön tarkastelu osoittautui vajavaisella kielitaidolla melko raskaaksi, vaikka useat tarjolla olevat apuvälineet, kuten verkkosanakirja ja analyysiohjelmat, helpottivatkin työtä huomattavasti. Joidenkin käännosten tarkistamisessa sain apua opinnäytteeni ohjaajalta Jussi Ylikoskelta. Olen tästä hyvin kiitollinen, kuten kaikesta muustakin ohjauksesta.

Tutkimuksen aikana ilmeni monia muitakin aiheita, joista olisi kiinnostavaa nähdä lisää tutkimusta. Kiinnostavan vertailukohdan tarjoavassa vepsässä possessiivisuffiksit esiintyvät hyvin rajatusti ja paljolti juuri sukulaissanojen yhteydessä. Tämä johdattelee ajattelemaan, että kyseisen kategorian sanat ovat niitä, joista possessiivisuffiksit hitaimmin kuluvat pois. Possessiivisuffiksien kiinnittyminen refleksiivipronominiin ja tällaisen rakenteen yleistymisen omistajuuden ja omistettavuuden ilmaisimeksi (ja nominiin liittyvän possessiivisuffiksin korvaajaksi) on niin ikään kiinnostava piirre, joka tuntuu yhdistävän vepsää ja ainakin osaa saamelaiskielistä. Kielten vertailu possessiivisuffiksien käytön näkökulmasta näyttäytyy ainakin minulle kiehtovana tutkimusaiheena.

Kiinnostavaa olisi myös tutkia tarkemmin niin sanottuja superlatiivisia *-mes/-ommes*-muotoja, jotka kielioppien kuvausten mukaan eroavat käytöltään *-be/-åbpoe*-muodoista. Vaikka nämä

muodot melko harvinaisia ovatkin, antavat korpushauilla löytyneet 40 osumaa jo jonkinlaisen lähtökohdan tutkimukselle.

Tutkimukseni aineistona olen käyttänyt kirjallisia lähteitä, joista osa on jo varsin iäkkäitä. Tietenkin olisi mielenkiintoista tarkastella nykyaikaista, puhuttua kieltä. Tätä kautta voisi olla mahdollista selvittää, ovatko harvinaisiksi käyneet possessiivimuodot ja niitä useammin esiintyvät suhdemuodot pelkkiä kirjallisia keinoja, vai esiintyykö niitä myös arkikielessä. Kiinnostavaa olisi myös kuulla kielenpuhujilta itseltään, milloin possessiivimuotojen käyttäminen tuntuu luontevalta (jos milloinkaan) ja milloin taas tuntuu oikealta turvautua suhdemuotoihin. Suhdemuodot ovat niin erikoinen kategoria, että olisi varmasti myös tarpeen tiedustella, millaisiksi ensikieliset puhujat mieltävät muotojen funktiot: mitä ne oikeastaan ilmaisevat ja miten merkitys muuttuu, mikäli niiden sijasta käyttää vain taipumattomia tai johtamattomia perusmuotoja. Muutamasta sadasta ihmisestä koostuvan kieliyhteisön tapauksessa tällaisen tutkimuksen toteuttaminen saattaisi kuitenkin olla hankalaa, varsinkin mikäli puhujat ovat epävarmoja ensikielestään ja käyttävät suurimman osan ajasta jotain toista kieltä (eteläsaamen puhujien tapauksessa ruotsia tai norjaa).

Edelleen olisi kiinnostava perehtyä tarkemmin siihen, miten suhdemuodot suhteutuvat määräisyyteen. Kontrastiivisuus, määräisyys ja asioiden väliset suhteet tuntuvat lopulta keskenään melko läheisiltä domeeneilta, mistä kertovat yhtäältä mahdollisesti alkujaan kontrastiivisen suffiksin hahmottuminen yhdessä kielessä possessiivisuffiksin kaltaiseksi ja toisaalta possessiivisuffiksien käyttö määräisyyden ilmaisimina toisissa kielikunnan kielissä.

Tutkimukseni antaa syytä epäillä, että joissain yhteyksissä suhdemuodot näyttäytyvät harvinaisiksi käyneiden possessiivimuotojen korvaajina. Nykykielessä possessiivimuotoja esiintyy vain yksikössä, joten on mahdollista, että suhdemuodot hahmottuvat kielenkäyttäjälle monipuolisempina ja helpompana keinona perheenjäsenten ja sukulaisten välisten suhteiden ilmaisemiseen. Sen lisäksi, että suhdemuodot voivat liittyä monipuolisesti eri persooniin, pystyvät ne ainakin teoriassa ilmaisemaan myös omistettavien lukua. Toisaalta tekstiaineistossani ei esiinny ensimmäistäkään monikkomuotoista (*maanebh, daktaråbpoeh*) suhdemuotoa, eikä vastaani tullut yhtään esimerkkien 26 tai 27 kaltaista tapausta, jossa suhdemuoto olisi esiintynyt selkeästi jonkin muun kuin kolmannen persoonan yhteydessä. Tulevissa tutkimuksissa lienee tarpeen selvittää, missä määrin erilaiset suhdemuotojen käyttötavat realisoituvat kirjoitetussa ja puhutussa kielessä.

Selvää on, että eteläsaamen suhde- ja possessiivimuodoissa riittää sekä synkronisesta että diakronisesta näkökulmasta vielä kosolti tutkittavaa. Tämä tutkielma on lopulta vain pintaraapaisu aiheeseen, joka on aiemmin ollut uralistiikassa heikosti esillä. Kuten Ylikoskikin (2018) huomauttaa, suhdemuotoja ei juuri ole käsitelty saamelaiskielten tutkimuksen ulkopuolella. Koska niitä on possessiivisuffikseihin vertailun lisäksi mahdollista tarkastella vanhan kontrastiivisen *-mpV-suffiksin perillisinä, jotka saattavat edustaa hyvinkin arkaaista, komparatiivista funktiota edeltävää käyttötapaa, ovat ne nähdäkseni kiinnostava tutkimuskohde muillekin kuin nimenomaisesti saamelaiskielten parissa työskenteleville.

Lähteet

Aineistolähteet

- Bergsland, Knut 1987. *Gåebrehki soptsesh (Rørøs-samiske tekster)*. Universitetsforlaget, Oslo. Tarkasteltu teksti Staaloe mij dakterem utni saatavissa NDLA:n sivuilla. Viitattu: 23.3.2025. Saatavissa: <https://ndla.no/r/saemiengiele-voestesgieline-saemien-1-so-jaa1/staaloe-mij-dakterem-utni/728f5ceea8>.
- Birkeland, Kirsti 2002. *Staaloeh vienhtieh aske lea dâlle. 25 årjel-saemien heamturh*. Kääntänyt Ella Holm Bull. Tarkasteltu teksti Biernen bïjre saatavissa NDLA:n sivuilla. Viitattu 5.5.2025. Saatavissa: <https://ndla.no/article/23535>.
- Dunfjeld-Mølnvik, Hilma 2024a. Maadteraahkan sealojne gïetine gáaroeminie. NRK. Viitattu 15.4.2025. Saatavissa: <https://www.nrk.no/sapmi/maadteraahkan-sealojne-gietine-gaaroeminie--1.17080210>.
- Elsvatn, Leif 1996 = Aalesjaevrien Leeife. *Saemien skåajjebarkijen gaertene*. Kääntänyt Anna Jacobsen = Jaahkenelkien Aanna. Nordland fylkeskommune, Bodø. Viitattu 7.4.2025. http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2015090948012.
- Jacobsen, Anna 1998 = Jaahkenelkien Aanna. *Don jih daan bijre*. Daasta berteme, Maajehjaevrie/Majavatn. Viitattu 10.4.2025. Saatavissa: http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2009113004101.
- Jåma, Martha 2000. Aellieh maaneme. Viitattu 18.4.2025. <https://ndla.no/r/saemiengiele-voestesgieline-saemien-1-bo-jaa1jaa2/aellieh-maaneme/3b1c586366>.
- Mark.a = Markosen vaentjele. Vuoden 2018 käännös. Det Norske Bibelskap, Oslo. Viitattu: 23.3.2025. Saatavissa: <https://bibel.no/nettbibelen/les/sma-2018>.
- SIKOR. Norjan arktisen yliopiston (Tromssan yliopisto) ja Norjan Saamelaiskäräjien tekstikokoelma, *Versio 01.12.2021*. Viitattu 5.5.2025. Saatavissa: <http://gtweb.uit.no/korp/>.

Apuvälineet

- Antonsen, Lene; Trosterud Trond; Kappfjell, Maja; Jåma, Sissel; Bergström, Toini; Fjellheim, Marit 2009–2022. *Nedtedigibaakoeh. Åarjelsaemien-daaroen-åarjelsaemien baakoegærja*. Tromssan yliopisto. Viitattu 5.5.2025. <http://baakoeh.oahpa.no>.

Borin, Lars; Forsberg, Markus; Roxendal, Johan 2012. Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. Viitattu 5.5.2025. <http://spraakbanken.gu.se/eng/publikationer/korp-%E2%80%93-corpora-infrastruktur-spr%C3%A5kbanken>.

DeepL SE. DeepL Translator. Viitattu 1.5.2025. <https://www.deepl.com/en/translator>.

Giellatekno 2025. Eteläsaamen kielen analyysiohjelmistot. Tromssan yliopisto. Viitattu 5.5.2025. <https://giellatekno.uit.no/cgi/d-sma.fin.html>.

Sanakirja.org Solutions Oy. Sanakirja.org. Viitattu 1.5.2025. <https://www.sanakirja.org>.

TartuNLP. Neurotõlge. Tartu yliopisto. Viitattu 1.5.2025. <https://translate.ut.ee/>.

Wikimedia Foundation 2025. Wiktionary, the free dictionary. Viitattu 1.5.2025. <https://www.wiktionary.org/>.

Kirjallisuus

Aikio, Ante 2022. Proto-Uralic. – *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, s. 3–27.

Alonso de la Fuente, José Andrés 2011. Northern Tungusic */V^o-tmAr/ ~ */C^o-d(i)mAr/. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 64 (2), s. 183–200.

Antonsen, Lene; Trosterud Trond; Kappfjell, Maja; Jåma, Sissel; Bergström, Toini; Fjellheim, Marit 2009–2022. *Nedtedigibaakoeh. Åarjelsaemien-daaroen-åarjelsaemien baakoegærja*. Tromssan yliopisto. Viitattu 5.5.2025. <http://baakoeh.oahpa.no>.

Taivutusparadigmat saatavissa:

maana: <https://gtweb.uit.no/cgi-bin/smi/smi.cgi?text=maanajapos=N&mode=full&action=paradigm&lang=sma&plang=sma>.

tjiddtjie: <https://gtweb.uit.no/cgi-bin/smi/smi.cgi?text=tjiddtjie&pos=N&mode=full&action=paradigm&lang=sma&plang=sma>.

vijve: <https://gtweb.uit.no/cgi-bin/smi/smi.cgi?text=v%C3%AFjve&pos=N&mode=full&action=paradigm&lang=sma&plang=sma>.

tjaebpies: <https://gtweb.uit.no/cgi-bin/smi/smi.cgi?text=tjaebpies&pos=A&mode=full&action=paradigm&lang=sma&plang=sma>.

båeries: <https://gtweb.uit.no/cgi-bin/smi/smi.cgi?text=b%C3%A5eries&pos=A&mode=full&action=paradigm&lang=sma&plang=sma>.

- Bakró-Nagy, Marianne; Laakso, Johanna; Skribnik, Elena 2020. "As we say it in Finno-Ugric" Some thoughts on making Uralic language studies more accessible to outsiders. – *Ёмас сымыу нэ́кве вѳртур этност самын натум: Scripta miscellanea in honorem Ulla-Maija Forsberg*, s. 27–41.
- Benzing, Johannes 1955. *Lamutische Grammatik mit Bibliographie, Sprachproben und Glossar*. Steiner, Wiesbaden.
- Bergsland, Knut 1942. Det samiske slektskaps- og svogerskapsordsystem – *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 13, s. 148–198.
- 1946. *Røros-Lappisk grammatikk, et forsøk på strukturell språkbeskrivelse*.
- 1985. A note on Southern Lapp deixis. *Läänemeresoomlastest neenetsiteni. Uurimusi ja memuaare*, s. 17–20. Toim. Heino Ahven et al. Valgus, Tallinna.
- 1982: *Sydsamisk grammatikk*. Universitetsforlaget, Oslo.
- 1994: *Sydsamisk grammatikk*. Davvi Girji, Kàràšjohka.
- Budzisch, Josefina 2017. On the non-possessive use of possessive suffixes in Central and Southern Selkup. – *Уралo-алтайские исследования* 02 (25), s. 58–66.
- Cincius 1947 = Цинциус, В. И. 1947: *Очерк грамматики эвенского (ламутского) языка*. Ленинград.
- de Smit, Merlijn; Janda, Gwen Eva 2023. Definiteness in Uralic. – *The Uralic Languages*, s. 979–1006.
- Dryer, Matthew S. 2013. Position of Pronominal Possessive Affixes. *WALS Online* (v2020.4). [Tietokanta.] Toimittaneet Dryer, Matthew S. ja Haspelmath, Martin. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13950591>. Viitattu 22.10.2024. Saatavissa: <http://wals.info/chapter/57>.
- Dunjfeld-Mølnvik, Hilma 2024b. Syr med oldemors sjel i hendene. NRK. Viitattu 5.5.2025. Saatavissa: <https://www.nrk.no/sapmi/syr-med-oldemors-sjel-i-hendene-1.17080219>.
- Grünthal, Riho 2015. *Vepsän kielioppi*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. Viitattu 5.5.2025. Saatavissa: <https://www.sgr.fi/apuneuvoja/apuneuvoja17.pdf>.
- Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, muuttamaton painos. Otava, Helsinki.
- Halász, Ignác 1887. *Svéd-lapp nyelv III. Ume- és tornio-lappmarki nyelvmutatványok*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- 1893. *Svéd-lapp nyelv. V. Népköltési gyűjtemény a Pite lappmark Arjepluogi egyházkerületéből*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

- Hasselbrink, Gustav 1981–1985: *Südlappisches Wörterbuch*. A.-B. Lundequistska bokhandeln, Uppsala. Viitattu 26.3.2025. Saatavissa: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1097142jadswid=8222>.
- Hawkins, John A. 1978. *Definiteness and indefiniteness: a study in reference and grammaticality prediction*. Croom Helm, Lontoo.
- Heine, Bernd 1997. *Possession: Cognitive Sources, Forces, and Grammaticalization*. Cambridge Studies in Linguistics 83. Cambridge University Press, Cambridge. Verkkojulkaisu ilmestynyt vuonna 2009. Viitattu 21.10.2024. Saatavissa: <https://doi.org.ezproxy.utu.fi/10.1017/CBO9780511581908>.
- Inaba, Nobufumi 1998. Suomalais-ugrilaisien kielten omistusrakenteesta: typologinen ja geneettinen näkökulma. – *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*, s. 144–181. Toimittanut Anneli Pajunen. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Jacobsen, Anna 1993 = Jaahkenelkien Aanna. *Goltelidh jih soptsestidh*. Daasta Berteme, Aarborte.
- Janda, Gwen Eva; Laakso, Johanna; Metslang, Helle 2022. Person marking. – *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, s. 894–903.
- Janda, Laura A. ja Antonsen, Lene 2016. The ongoing eclipse of possessive suffixes in North Saami: A case study in reduction of morphological complexity. – *Diachronica. International Journal for Historical Linguistics* 33.3, s. 330–366.
- Janhunen, Juha 2018. Issues of comparative Uralic and Altaic Studies (4): On the origin of the Uralic comparative marker. – *The state of the art of Uralic studies: tradition vs innovation. Proceedings of the 'Padua Uralic seminar', University of Padua, November 11–12, 2016*, s. 49–57. Toim. Angela Marcantonio. Sapienza Università Editrice, Rooma.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1986. Possessiivisuffiksin apologia. – *Sananjalka* 28, s. 7–16.
- 1993. Suomalais-ugrilaiset omistussuhteet. – *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*, s. 46–54. Toim. Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen ja Eeva Herrala.
- Kejonen, Olli 2024. Pite Saami Tales of Terror. – *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* 80, s. 200–202.
- Kettunen, Lauri 1943. *Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 86. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Kok, Maria 2016. *Varjon kieliopillistuminen: itse-sanan paradigman rakenne ja merkityksenkehitys itäisessä itämerensuomessa*. Publications of the University of

- Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology, 83. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Kok, Maria 2023. On Finnic possessive suffixes and possessive reflexives with a special focus on Veps and Lud languages. – *Faits de Langues*. 54.1. s. 41–77.
- Korhonen, Mikko 1981. *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laakso, Johanna 2022. Finnic: General introduction. – *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, s. 240–253.
- Lagercrantz, Eliel 1923. *Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*. Kristiania Etnografiske Museum, Kristiania.
- Leinonen, Marja 2006. Omistussuhteen ulokkeita: komin possessiivisuffiksin ei-possessiivisista funktioista. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 91*. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. Viitattu 5.5.2025. Saatavissa: <https://doi.org/10.33340/susa.81950>.
- Magga, Ole Henrik; Magga, Lajla Mattsson 2012. *Sørsamisk Grammatikk*. Davvi girji, Kårásjohka.
- Mark.b = Markuksen evankeliumi. Suomenkieliset käännökset 1992 ja 2020. Suomen Pipliaseura, Helsinki. Viitattu 5.5.2025. <https://www.raamattu.fi/raamattu/UT2020,KR92/MRK.1>.
- Mark, Julius 1925. *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. I. Hälfte*. [Digitoitu.] Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 54. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. Viitattu 21.10.2024. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016090123383>.
- Mayer, Marie-Christin 2023. *Nicht-Possessive Verwendungsstrategien der Possessivsuffixe im Marischen: Eine Korpus-Analyse*. Masterarbeit. Universität Wien.
- Mølnvik, Bernt Fridtjof 2021. Dikte-analyse: Aellieh maaneme. NDLA. Viitattu 18.4.2025. <https://ndla.no/article/31832>.
- Norblad, Otso 2022. *Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä ja omistuksen lajit arkikeskusteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Viitattu 5.5.2025. <https://www.utupub.fi/handle/10024/154046>.
- Pihkakoski, Riku 2025. *Havainnot eteläsaamen numeraalin akte artikkelimaisesta käytöstä suomen yksi-tarkenteen valossa*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto. Viitattu 5.5.2025. <https://www.utupub.fi/handle/10024/180199>.
- Ророва 2015 = Попова, Мария Дмитриевна. Степени сравнения прилагательных в эвенском языке. – *Филологические науки. Вопросы теории и практики* 43, 169–

171. Viitattu 6.5.2025. Saatavissa:
<https://www.gramota.net/en/article/phil20150145/fulltext>.
- Pystynen, Juho 2015 = sansdomino [pseudonyymi]. On comparison in Proto-Uralic. *Freelance Reconstruction. Thinking out loud on historical linguistics*. Viitattu 26.3.2025. <https://protouralic.wordpress.com/2015/07/16/on-comparison-in-proto-uralic/>.
- Sammallahti, Pekka 1998. *The Saami Languages. An introduction*. Davvi Girji, Kårásjohka.
- Simon, Francesca 2004. *Rampete Robin blir rik*. Kääntänyt Dagny Holm. Gyldendal, Oslo.
- SKM II = *Suomen kielen muistomerkkejä. II. Kristoffer kuninkaan maanlaki. Herra Martin suomeksi kääntämä. 1. Tukholman codex B 96*. Julkaisseet E.N. Setälä ja M. Nyholm 1905. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suomi–viro-suursanakirja. Eesti Keele Instituut, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2003. Viitattu 5.5.2025. <http://arhiiv.eki.ee/dict/soome/>.
- Söder, Torbjörn 2023. South Saami. – *The Uralic Languages*, s. 235–301. *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Toim. Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso ja Elena Skribnik. Oxford University Press, Oxford 2022.
- The Uralic Languages*. Toim. Daniel Mario Abondolo ja Riitta-Liisa Välijärvi. Toinen painos. Routledge, Abingdon–Oxon 2023. Viitattu 5.5.2025. Saatavissa: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.4324/9781315625096>.
- Ylikoski, Jussi 2018. The so-called relation forms of nouns in South Saami: A byproduct or remnant of Uralic *-mpV? – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 2018 (64), s. 6–71. <https://doi.org/10.33339/fuf.67659>. (Viitattu 4.5.2025)
- Ylikoski, Jussi 2020. Remarks on the Saami demonstrative pronouns. *Ёмас самың нэ́кве вөртур ы́тност самың натум: Scripta miscellanea in honorem Ulla-Maija Forsberg*, s. 398–417. Viitattu 5.5.2025. <https://doi.org/10.33341/sus.11.27>.
- Ylikoski, Jussi 2022. South Saami. – *The Oxford Guide to Uralic Languages*, s. 113–129.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Verkkooversio. Viitattu 24.10.2024. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.
- Vest, Jovvna-Ande 1988. *Čahcegaddai nohka boazobalggis*. Davvi Girji, Kårásjohka.
- Vest, Jovvna-Ánde 2005: *Laadth-møørjeme*. Kääntänyt Lena Kappfjell. – *Ávtese jáhta. Aarjelsaemien tjaalegh jih tjaalegh aarjelsaemien*, s. 99–107. Toim. Harald Gaski ja Lena Kappfjell. DAT, Koutokeino.

*Ёмас сымыу нэ́кве вѳртур этност самын натум: Scripta miscellanea in honorem Ulla-
Maija Forsberg.* Toim. Sampsa Holopainen, Juha Kuokkala, Janne Saarikivi ja
Susanna Virtanen. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia, Helsinki 2020. Viitattu
5.5.2025. <https://doi.org/10.33341/sus.11>.